

UTJECAJ VELIČINE BANKE NA TROŠKOVE FINANCIRANJA I RIZIČNU STRUKTURU IMOVINE

Celić, Josipa

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of economics Split / Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:124:693701>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-27**

Repository / Repozitorij:

[REFST - Repository of Economics faculty in Split](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
EKONOMSKI FAKULTET**

TEMA DIPLOMSKOG RADA

**UTJECAJ VELIČINE BANKE NA TROŠKOVE
FINANCIRANJA I RIZIČNU STRUKTURU
IMOVINE**

Mentor:

Izv.prof.dr.sc. Roberto Ercegovac

Student:

Josipa Celić

Split, srpanj 2017.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	3
1.1. PROBLEM ISTRAŽIVANJA.....	3
1.2. PREDMET ISTRAŽIVANJA.....	2
1.3. ISTRAŽIVAČKE HIPOTEZE	3
1.4. CILJEVI ISTRAŽIVANJA	3
1.5. DOPRINOS ISTRAŽIVANJA.....	4
1.6. METODE ISTRAŽIVANJA	5
1.7. STRUKTURA DIPLOMSKOG RADA.....	5
2. BANKOVNI FINACIJSKI POSREDNICI.....	7
2.1. TEORIJA FINACIJSKOG POSREDNIŠTVA	7
2.2. BANKOVNI FINACIJSKI POSREDNICI I NJIHOVA ULOGA U CJELINI GOSPODARSKOG SUSTAVA.....	13
3. POLITIKA TRANSFERNIH CIJENA U BANKAMA.....	17
3.1. POJAM TRANSFERNIH CIJENA U CJELINI INTERNE EKONOMIJE BANKOVNE FIRME	17
3.2. ODREĐIVANJE CIJENA DEPOZITA	19
3.2.1. Model „trošak plus profit“	19
3.2.2. Upotreba graničnog troška za određivanje cijene depozita	22
3.2.3. Određivanje cijene depozita na temelju elastičnosti.....	24
3.2.4. Ostali načini određivanja cijene depozita	26
3.3. UTJECAJ TROŠKOVA FINANCIRANJA NA KAMATNE STOPE NA KREDITE.....	29
3.4. UTJECAJ REGULATORNIH TROŠKOVA NA POLITIKU CIJENA U BANKAMA	31
4. UTJECAJ VELIČINE BANKE NA TROŠKOVE FINANCIRANJA.....	33
4.1. KONCENTRACIJA U BANKARSKOM SUSTAVU:MOTIVI, PREDNOSTI, KORISTI	33
4.2. UTJECAJ VELIČINE BANKE NA NJEZIN RIZIČNI PROFIL.....	38
4.3. ODREDNICE TROŠKOVA FINANCIRANJA BANAKA	42
4.4. ODNOS IZMEĐU TROŠKOVA FINANCIRANJA I RIZIČNE STRUKTURE IMOVINE.....	43
5. ANALIZA TROŠKA FINANCIRANJA I STRUKTURE RIZIKA POSLOVANJA U HRVATSKIM BANKAMA.....	47
5.1. DEFINICIJA UZORKA ISTRAŽIVANJA.....	47
5.2. TROŠAK FINANCIRANJA HRVATSKIH BANAKA	49
5.3. RIZIČNA STRUKTURA IMOVINE HRVATSKIH BANAKA	51
6. ANALIZA REZULTATA ISTRAŽIVANJA	53
6.1. ANALIZA UTJECAJA VELIČINE BANKE NA TROŠAK FINANCIRANJA KREDITNOG KAPACITETA.....	53
6.2. ANALIZA UTJECAJA TROŠKA FINANCIRANJA NA RIZIČNU STRUKTURU IMOVINE HRVATSKIH BANAKA	56
6.3. PRIKAZ REZULTATA ISRAŽIVANJA NA KONKRETOM PRIMJERU	64
6.4. USPOREDBA REZULTATA ISTRAŽIVANJA S HIPOTEZAMA RADA.....	66
7. ZAKLJUČAK	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
LITERATURA	71
POPIS SLIKA I TABLICA	73
SAŽETAK.....	74
SUMMARY.....	75

1. UVOD

1.1. Problem istraživanja

Banke su financijske institucije čiji je osnovni predmet poslovanja prikupljanje depozita i davanje kredita. Kreditni potencijal banaka nastaje iz aktivnosti prikupljanja depozita klijenata, izdavanjem dužničkih vrijednosnih papira, iz aktivnosti primljenih depozita i kredita na međubankovnom tržištu ili iz vlastitih kapitalnih fondova.

Banke prikupljaju depozite i pribavljaju kreditna sredstva od domaćih i stranih fizičkih i pravnih osoba u domaćoj i stranim valutama. Sredstva mogu biti povratna ako su pribavljena u obliku kredita, depozita ili emisijom dužničkih vrijednosnih papira, a nepovratna ako su pribavljena emisijom dionica ili izdavanjem drugih instrumenata vlastitog kapitala. Na pribavljena i prikupljena sredstva banke plaćaju ugovorenu kamatu i dužne su ih vlasniku staviti na raspolaganje u skladu s ugovorenim kondicijama. Na sredstva uplaćena kao vlasnički ulog, banke ne plaćaju ugovorenu cijenu, ali očekuje se da bi zarada na tako uložena sredstva trebala biti veća od kamatne stope na dugoročne depozite uslijed dodatnog rizika vlasničkog kapitala što ekonomska teorija praksa naziva troškom vlastitog kapitala.

Politika kamatnih stopa u bankama temeljna je u definiciji rizičnog profila banke. Veći kamatni rashodi zahtijevaju veće prinose na imovinu, što sukladno liniji tržišta kapitala povećava rizičnost imovina i stabilnost pojedinačne banke i bankarskog sustava u cijelosti. Stoga je proces upravljanja imovinama i obvezama banke kao i vezanim bankovnim rizicima ključna funkcija bankovnog financijskog posredništva.

Financijski subjekti koji su u sposobnosti financiranja u alokaciji vlastitih viškova likvidnosti vođeni su maksimalizacijom najveće koristi koja je funkcija prinosa i rizika. Velike banke u procjeni kreditne kvalitete shvaćene su sigurnije i stabilnije te kao takve privlače viškove štednje te imaju manje troškove financiranja. Stoga će problem ovoga rada biti utjecaj veličine banke na smanjenje troškova financiranja iz čega proizlazi i karakter rizične strukture njezine imovine te stabilnost i sigurnost bankarskog sustava u cijelosti.

1.2. Predmet istraživanja

Navedeni i opisani problem istraživanja određuje predmet istraživanja, a vezan je uz analizu troškova financiranja banaka u odnosu na njihovu veličinu i relativan značaj u cjelini bankarskog sustava te njihov utjecaj na rizičnu strukturu imovine. U radu će se teorijski i empirijski istražiti različiti troškovi financiranja banaka u RH i njihov utjecaj na razinu poslovnog rizika. Dakle, na temelju prethodno navedenog može se definirati predmet istraživanja koji glasi: istražiti troškove financiranja banaka u odnosu na veličinu i relativan značaj u hrvatskom bankarskom sektoru te utvrditi ulogu troškova financiranja u smanjenju poslovnog rizika.

U radu želimo prikazati ovisnost troškova financiranja o veličini banke, a upravo ti isti troškovi financiranja izravno su vezani sa kreditnom kvalitetom banke. Visoki troškovi financiranja u pravilu su povezani s rizičnijom imovinom banke, odnosno zbog većeg prinosa takve imovine koja pokriva te troškove financiranja.

Financijski posrednici vrše transfer financijske aktive preko tržišta u drugi vid imovine koji je atraktivniji, razmjenjuju financijsku aktivu u ime klijenata i za vlastiti račun, pružaju pomoć u kreiranju financijske aktive, prodaju financijsku aktivu drugim sudionicima, daju savjete o načinu investiranja i upravljanja portfolijom drugih sudionika na tržištu a sve radi smanjenja transakcijskih troškova, boljeg informiranja te diversifikacije rizika.

Velike banke u RH imaju određenih sličnosti s aspekta financiranja u cilju smanjenja poslovnog rizika, tako da ovo istraživanje može polučiti korisne smjernice za širu primjenu. Za analizu će se koristiti izvori s Internet stranica. Problemi koji su uzrok povećanog poslovnog rizika učestali su i u bankama izvan RH. U fokusu predmeta istraživanja će biti i uzroci i posljedice nedovoljnog financiranja velikih banaka u RH. Istraživanjem će se nastojati ponuditi argumentirane smjernice djelovanja u tom cilju. Za razliku od standardiziranih politika banaka, financiranju velikih banaka se treba pristupati s posebnim oprezom s obzirom da su zahtjevi za izvorima financiranja kod svake banke različiti.

U skladu s problemom i predmetom istraživanja definirane su istraživačke hipoteze kao i ciljevi i doprinos istraživanja. Istraživanje će se raditi na uzoru banka iz hrvatskog bankarskog sustava.

1.3. Istraživačke hipoteze

Svrha istraživanja je prikupljanje podataka o troškovima financiranja velikih banaka te njihovom utjecaju na rizik poslovanja. U cilju dobivanja takvih rezultata postavljena je sljedeća glavna hipoteza koja glasi:

- **H0:** veličina banke izravno je povezana s troškovima financiranja i manjom razinom rizika financiranja aktiva.

Osim glavne postavljene su i pomoćne hipoteze:

- **H1:** velike banke su sistemski značajne, nadzirane i podržavane od strane regulatornih autoriteta.
- **H2:** sistemski značajne banke zbog sustava osiguranja depozita i regulatornog dijaloga pružaju veću sigurnost klijenta što uzrokuje smanjenje troškova financiranja
- **H3:** manji troškovi financiranja dopuštaju bankama da investiraju u manje rizične imovine.

Analizom empirijskih podataka postavljene hipoteze će se potvrditi ili osporiti.

1.4. Ciljevi istraživanja

U okviru predstavljene problematike istraživanja i predmeta istraživanja te s obzirom na postavljene hipoteze, definirani su ciljevi istraživanja. Ciljevi istraživanja su statistički analizirati trošak financiranja velikih banaka u Republici Hrvatskoj, analizirati utjecaj financiranja velikih banaka na razinu rizika poslovanja te objasniti mehanizam transfernih cijena.

Za određivanje kamatnih stopa u bankarstvu vrlo je bitno određivanje transfernih cijena. Transferne cijene se definiraju kao mehanizam obračuna prihoda na razini interne organizacijske jedinice, pojedinog proizvoda ili neke druge izabrane kategorije. One predstavljaju sustav koji za banku određuje najveći mogući trošak izvora, ali i najmanji mogući prihod plasmana kao intervalnu vrijednost unutar koje će banka i dalje biti konkurentna s ostvarivanjem željenog prihoda. Ovaj sustav transfernih cijena postao je jedan od najznačajnijih alata za mjerenje profitabilnosti i anuliranje određenih rizika kroz izračun kamatne marže.

Ovaj sustav služi za preuzimanje rizika iz kreditno-depozitnih poslova, ujedno složenost modela internih transfernih cijena je vrlo bitna za politiku kamatnih stopa banke. Ovaj model transfernih cijena dodjeljuje zamišljenu crtu svim korisnicima sredstava u sustavu, korisnici sredstava posjeduju više kredita nego depozita dok je obrnuto kod pružatelja sredstava.

Cilj je pokazati sustav funkcioniranja interne ekonomije banke i ulogu transfernih cijena, gdje se u sustav transfernih cijena troškovi financiranja relociraju na imovinu. Sukladno tome, visoki troškovi financiranja zahtijevaju visoke prinose od imovine, što ujedno zahtijeva visoke rizike. Deskriptivnom i statističkom analizom prikazati će se utjecaj veličine banke na troškove financiranja i na rizični profil banke na razini bankarskog sustava u Republici Hrvatskoj.

Osnovni praktični cilj koji se želi postići u ovom radu je ponuditi smjernice svima onima koji sudjeluju u financiranju velikih banaka, posebno u analizi utjecaja financiranja velikih banaka u funkciji smanjenja rizika poslovanja.

Također, s obzirom da prema trenutno raspoloživim izvorima u Republici Hrvatskoj postoji mali broj istraživanja vezanih uz navedenu problematiku, cilj je definirati i sistematizirati teorijske aspekte koji se vezuju uz navedeni koncept.

1.5. Doprinos istraživanja

Zbog trenutačne gospodarske situacije, koju karakterizira sve veća međuovisnost gospodarstava uvjetovana procesom globalizacije i dugogodišnja recesija gospodarstva, financiranje velikih banaka postajalo je sve važnije u poslovanju. Bankovne koncentracije dovode do stvaranja oligopolističke konkurencije, međutim doprinos rada jeste dokazati da se takvim okrupnjavanjem ipak stvaraju pozitivni učinci za sve sudionike na tržištu. Ovim radom doprinijelo se boljem razumijevanju financiranja velikih banaka u funkciji smanjenog rizika poslovanja. Manji troškovi podrazumijevaju konkurentnost u ponudi kredita, što podrazumijeva prednosti u alokaciji kreditnog potencijala prema kreditno sposobnim financijskim dužnicima. Dugoročno gledano, doprinos će biti u potvrdi međudnosa između veličine banaka, njihove kreditne sposobnosti i kvalitete aktiva u kontekstu rizika. Dobiveni rezultati mogu poslužiti kao uvod u daljnja istraživanja ove problematike.

1.6. Metode istraživanja

Teorijski dio rada se temelji na prikupljanju i analiziranju relevantne stručne i znanstvene literature. Ti podaci koristiti će se isključivo kao sekundarni podatci. U izradi teorijskog dijela koristiti će se sljedeće metode znanstveno-istraživačkog rada:

- *metoda analize* – proces raščlanjivanja složenih misaonih cjelina na jednostavnije sastavne dijelove;
- *metoda sinteze* – proces objašnjavanja složenih misaonih cjelina pomoću jednostavnih misaonih tvorevina;
- *metoda klasifikacije* – način raščlanjivanja općeg pojma na posebne, tj. jednostavnije pojmove;
- *metoda eksplantacije* – način objašnjavanja osnovnih pojava te njihovih relacija;
- *metoda deskripcije* – postupak opisivanja činjenica, te empirijsko potvrđivanje njihovih odnosa;
- *metoda komparacije* – način uspoređivanja istih ili srodnih činjenica, tj. utvrđivanje njihove sličnosti, odnosno različitosti;
- *metoda indukcije* – donošenje zaključaka o općem sudu na temelju pojedinačnih činjenica;
- *metoda dedukcije* – donošenje pojedinačnih zaključaka na temelju općeg suda.

Empirijski dio rada će koristiti sve prethodno navedene metode da bi se osporile ili potvrdile navedene hipoteze istraživanja.

1.7. Struktura diplomskog rada

Diplomski rad podijeljen je u sedam poglavlja. U uvodnom poglavlju definiran je problem i predmet istraživanja, ciljevi i doprinosi rada, istraživačke hipoteze, metode istraživanja. Također je ukratko prikazan sadržaj rada. Drugi dio rada objašnjava bankovne financijske posrednike. U ovom poglavlju prikazana je teorija financijskog posredništva. Treće poglavlje objašnjava politiku transfernih cijena u bankama. Objašnjen je Pojam transfernih cijena, cijene depozita te cijene kredita. Na kraju poglavlja prikazan je utjecaj regulatornih troškova na politiku cijena u bankama. Četvrto poglavlje definira utjecaj veličine banke na njezin rizični profil te utjecaj veličine banke na troškove financiranja. Na kraju poglavlja objašnjen je odnos između troškova financiranja i rizične strukture imovine. Peto poglavlje analizira trošak

financiranja i strukture rizika poslovanja u hrvatskim bankama. U ovom poglavlju definiran je uzorak istraživanja te su prikazani rezultati istraživanja. Na kraju poglavlja prikazana je analiza uzorka i tumačenje regulatora. Šesto poglavlje definira ciljeve i metode istraživanja. U ovom poglavlju su testirane postavljene hipoteze koje će se na temelju statističkih testova prihvatiti ili odbaciti. Također, prikazana su ograničenja istraživanja te odstupanja rezultata istraživanja od teorijskog dijela. Sedmo poglavlje namijenjeno je zaključnim razmatranjima te objedinjuje zaključna razmatranja teorijskog i istraživačkog dijela rada. Sažeto će se prezentirati odstupanja zaključnih razmatranja istraživačkog dijela od onog teorijskog te će se iznijeti prijedlozi za daljnja istraživanja. Na kraju diplomskog rada prikazati će se korištena literatura, detaljan pregled slika i tablica korištenih za potrebe istraživanja te sažetak na hrvatskom i engleskom jeziku koji će ukratko opisati predmet istraživanja te doprinose istog.

2. BANKOVNI FINANCIJSKI POSREDNICI

2.1. Teorija financijskog posredništva

Indirektno ili posredno financiranje označava transformaciju financijskih potraživanja. Direktna potraživanja u aktivni financijskih institucija se posredovanjem „pretvaraju“ u indirektna potraživanja u pasivi odnosno obvezu prema štedišama ili investitorima. Financijski posrednici tako kupuju financijska potraživanja ili primarne vrijednosne papire kao što su dionice i obveznice i istovremeno prodaju financijska potraživanja investitorima u obliku depozita, polica osiguranja, udjela u investicijskim ili mirovinskim fondovima.¹

Financijski posrednici su osobe ili institucije koje prikupljaju novčana sredstva javnosti i usmjeravaju ih u financijske plasmane. Novčana sredstva prikupljaju u obliku uloga na depozite, prodajom polica osiguranja, uplatom uloga, polozima na transakcijske račune i sl. Ovako prikupljena sredstva plasiraju u kredite, dionice, obveznice, državne vrijednosnice, stranu valutu, realna dobra i sl.²

Financijski posrednici (intermedijari) “kupuju” direktna potraživanja s jednim karakteristikama i transformiraju ih u indirektna potraživanja s drugačijim karakteristikama. Na taj način financijski intermedijari provode denominacijsku transformaciju (npr. mnoštvo malih ušteda plasiraju u jedan veliki kredit), diverzificiraju rizik, transformiraju dospeljeća, osiguravaju likvidnost, a uz to smanjuju i troškove financijskog tržišta.

Najpoznatiji financijski posrednik je banka, a uz nju značajne su štedne depozitne ustanove, osiguravateljeve kompanije, mirovinski fondovi, fondovi tržišta novca, investicijski fondovi zajedničkih ulaganja itd. Sve veći razmjeri izravnog financiranja izazvanog sveopćom sekuritizacijom doveli su do pojave disintermedijacije, čime se smanjuje uloga financijskih posrednika (direktno i indirektno financiranje, financijske institucije i disintermedijacija).

Financijski posrednici poslovanje na financijskim tržištima čine efikasnijim, jer neizravno alociraju novčani kapital prema profitabilnim i ekonomski opravdanim projektima i time uspješno ispunjavaju najvažniju funkciju financijskog sustava

¹ Olgić Draženović, B., Kusanović, T. i Jurić, Z. (2015.), op.cit., str. 168.

² <http://www.fima-vrijednosnice.hr/default.aspx?id=133843> (pristupano: 25.6.2017.)

odnosno funkciju alokacije. Načelo alokativne efikasnosti omogućuje napredak i razvoj nacionalnog gospodarstva te isključuje upotrebu raspoloživog kapitala prema političkim, socijalnim i drugim netržišnim kriterijima. Financijske institucije na sebe preuzimaju i funkciju transformacije, jer pretvaranjem izravnih u neizravna potraživanja stvaraju nove financijski instrumente čineći ih atraktivnijima za sve zainteresirane aktere.

Najvažniji financijski posrednici i stožer financijskog sustava tradicionalno su u većini zemalja bile banke. No, u razvijenim financijskim sustavima to je sve manje slučaj. Na značenju sve više dobivaju nedepozitne financijske institucije koje preuzimaju dio dosadašnjeg bankovnog tržišta i time označavaju napredak u razvoju nacionalnih financijskih sustava. Istodobno opada udjel depozita i kredita u korist vrijednosnih papira i nekreditnih oblika financiranja i sve se više inoviraju tehnike pribavljanja kapitala, što sustave čini raznovrsnijim, složenijim, učinkovitijim, ali i jeftinijim.³

Dominantan udio nebankovnog posredovanog financiranja obavljaju institucionalni investitori koji najveći dio prikupljenih novčanih sredstava ulažu u vrijednosne papire. Njihov interes je što veća i kvalitetnija ponuda utrživih financijskih instrumenata zbog čega igraju važnu ulogu u razvoju financijskih tržišta, a posebno tržišta kapitala.

Posljednjih nekoliko desetljeća na tržištima kapitala u svijetu vidljiv je značajan porast broja institucionalnih investitora i vrijednosti imovine kojom upravlja profesionalni menadžment fondova. Institucionalni investitori su specijalizirane financijske institucije koje sakupljaju, okrupnjuju i upravljaju štednjom malih investitora ulažući je u različite investicijske oblike u skladu s definiranim, specifičnim ciljevima kao što su prihvatljivi rizik, maksimizacija povrata i dospijeće potraživanja (Davis i Steil 2001: 12).

Ubrajaju se u financijske posrednike, jer prikupljaju štednju pojedinaca i obitelji i transferiraju je organizacijama – korporacijskim, javnim i/ili državnim – koje su u deficitu i trebaju posuđivanje (Foley 1998: 182). Oni su subjekti koji otkupljuju najveći dio emitiranih vrijednosnih papira na financijskom tržištu i drže ih u svom portfoliju kao direktna potraživanja prema njihovim izdavateljima. Zbog toga je vjerovnička i vlasnička struktura poduzeća u razvijenim tržišnim ekonomijama sve manje u vlasništvu malih investitora, a u korist institucionalnih ulagatelja. Ipak, može se reći da

³ Prema: Olgić Draženović, B., Kusanović, T. i Jurić, Z. (2015.), op.cit., str. 168.

je razvojem kompleksnih tržišnih odnosa i zahtjeva, štednja široke javnosti udruživanjem preko institucionalnih ulagatelja i dalje ostala najznačajnijim sudionikom financijskog sustava na strani ponude novčanih sredstava.⁴

Institucionalni investitori imaju ulogu financijskih posrednika koji prikupljaju sredstva kao direktna potraživanja te ih transformiraju u indirektna potraživanja s novim, izmijenjenim karakteristikama. Na taj način provode denominacijsku i ročnu transformaciju, diverzificiraju rizik i osiguravaju likvidnost čime izravno ili neizravno smanjuju troškove financijskog tržišta.⁵

Važan čimbenik novog doba koji je, može se reći iz temelja promijenio svijet, jest globalizacija. Utjecaj globalizacije na tržištu dobara i usluga se najizravnije očituje kroz brže i jeftinije načine prijevoza dobara, jeftinije i pravovremeno dostupne informacije koje omogućavaju da se globalno tržište promatra kao jedinstvena cjelina, što je danas sve izraženije jer su stagnacije tržišta razvijenih zemalja s jedne strane i neutaživa želja za profitom s druge strane nametnule potrebu internacionalizacije poslovanja i traženja novih tržišta u svijetu. Također je vidljiv i trend smanjenja asimetrije informacija koji je ponajprije uvjetovan razvojem novih tehnologija; potrošači su sve informiraniji i imaju sve veće mogućnosti utjecaja na ponudu dobara i usluga. U ovakvim uvjetima ubrzanog rasta i dinamičnih promjena, institucionalni investitori kao financijski posrednici pridonose većoj ponudi i naravno pojeftinjenju ponude kapitala. Institucionalni investitori pružaju bolju, ali i jeftiniju uslugu, čine tržište kapitala efikasnijim na način da ruše ograničenja i smetnje za njegov razvoj koja je sve donedavno stvarao nefleksibilni konzervativno organizirani bankarski sektor.⁶

Razvijenost financijskog sustava vrlo je bitna za ekonomski rast jer nestabilnost financijskog sustava smanjuje ekonomski rast. Naime, institucionalni investitori imaju važnu i aktivnu ulogu u vrednovanju, upravljanju i financiranju poduzetničke aktivnosti koja je temelj gospodarskog razvitka.

⁴ Prema: Olgić Draženović, B., Kusanović, T. i Jurić, Z. (2015.), op.cit., str. 168.

⁵ Prema: Olgić Draženović, B., Kusanović, T. i Jurić, Z. (2015.), op.cit., str. 169.

⁶ Prema: Ćirić, J. i Njegomir, V. (2012.), op.cit. Levine, R. (1997.), op.cit.

Preciznije institucionalni investitori vrednuju mogućnosti i prilike poduzetnika, obavljaju izbor projekata, mobiliziraju potrebna sredstva za financiranje potencijalno uspješnih projekata, omogućavaju investitorima da diverzificiraju rizik povezan sinovativnim aktivnostima, a potencijalne dobitke čine transparentnima.⁷

Da bi se ublažio ili u potpunosti eliminirao učinak tržišnih nesavršenosti kao što su rizik, neugodnost, neizvjesnost, previsoka cijena transfera, nelikvidnost, koje otežavaju izravni transfer sredstava od suficitnih do deficitnih gospodarskih subjekata, potrebno je postojanje financijskih posrednika, što su u ovom slučaju institucionalni investitori. Teorija financijskog posredništva dijeli se u dvije grupe teorija, i to na; teoriju prema kojoj financijski posrednici smanjuju transakcijske troškove ostvarenjem ekonomija obujma u pozajmljivanju i uzajmljivanju novčanih fondova. Veliki iznosi prikupljenih novčanih fondova omogućavaju financijskim posrednicima sastavljanje diverzificiranog investicijskog portfelja, što je najefikasniji način za smanjivanje rizika ulaganja. Također, ujedinjavanjem velikog broja suficitnih subjekata s različitim potrebama za likvidnošću, financijski posrednici su u mogućnosti pružiti likvidnost odnosno ostvariti ekonomije obujma smanjivanjem troškova nelikvidnih ulaganja, što se ponajprije odnosi na troškove trgovanja za pozajmitelje, uz istodobno investiranje sredstava deficitnim jedinicama na dugi rok. Prema drugoj grupi teorija financijski posrednici smanjuju problem nejednake informiranosti između suficitnih i deficitnih jedinica. Naime, općenito vrijedi da su suficitne jedinice bolje informirane o karakteristikama svog poslovanja, kolaterala, prinosa i rizika projekata. Institucionalni investitori smanjuju asimetriju informacija kroz prikupljanje i analizu informacija o tražiocima novčanih fondova i njihovih projekata, te nadzora korištenja sredstava nakon transfera. S obzirom na znanje kojim raspolažu i uhodano poslovanje institucionalni investitori u odnosu na individualne investitore, ove poslove realiziraju znatno brže, uz osjetno niži trošak i višu razinu kvalitete.⁸

Najznačajniji financijski posrednici u Republici Hrvatskoj jesu kreditne institucije, koje čine oko 73% imovine financijskog sektora na kraju 2014.

⁷ Prema: Mervar, A. (1999.): Pregled modela i metoda istraživanja gospodarskog rasta, Privredna kretanja i ekonomska politika, 9 (73), str. 20-61.

⁸ Prema: Ćurak, M. (2004.): Financijsko posredništvo osiguravajućih društava, Svijet osiguranja, 4, str. 45-52.

Poslovne banke najznačajnije su kreditne institucije (71,5% imovine financijskog sektora na kraju 2014.) te su i najaktivnije financijske institucije u platnom sustavu i na sva tri financijska tržišta: novčanom i deviznom tržištu i tržištu kapitala na kojemu predstavljaju najznačajniji izvor financiranja privrede. Uz poslovne banke, kreditne institucije u Republici Hrvatskoj čine još i stambene štedionice te štedne banke. Stambene štedionice potiču nacionalnu štednju i stambeno zbrinjavanje tako što prikupljaju štednju fizičkih osoba s ciljem da je nakon zakonski propisanog roka plasiraju tim istim osobama u obliku povoljnih stambenih kredita. Štedne banke nastale su preobrazbom štedno-kreditnih zadruga (kao i kreditne unije), a njihovo poslovanje regulira i nadzire HNB.⁹

Osiguravajuća društva i mirovinski fondovi zajedno čine oko 20% imovine financijskog sektora (na kraju 2014. godine), a njihovo poslovanje regulira i nadzire Hrvatska agencija za nadzor financijskih usluga (Hanfa). Obvezni mirovinski fondovi, nakon poslovnih banaka, drugi su najvažniji financijski posrednici u RH, a osnovani su u sklopu mirovinske reforme započete 1999. godine, kojom je osim javnog dijela mirovinskog sustava (prvog stupa - međugeneracijske solidarnosti) uveden i drugi stup individualne kapitalizirane štednje te treći stup dobrovoljne kapitalizirane štednje. Konstantne uplate članova drugog stupa, uz još uvijek gotovo zanemarive isplate, stabilno povećavaju imovinu ovih posrednika. Dodatno, imovina ovih posrednika raste i zbog prinosa nastalih ulagačkom politikom, pri čemu indeks MIREX predstavlja mjerilo uspješnosti obveznih mirovinskih fondova. U kolovozu 2014. godine, unutar postojećeg sustava, uvedene su tri kategorije mirovinskih fondova (A, B i C) koje se međusobno razlikuju po ograničenjima ulaganja i investicijskoj strategiji, pri čemu su C fondovi najkonzervativniji. U skladu s tim, od tada se ne objavljuje jedinstveni indeks MIREX, već zasebni MIREX indeksi po spomenutim kategorijama. Dobrovoljni mirovinski fondovi bilježe porast udjela u imovini financijskog sektora u posljednjih nekoliko godina, no još uvijek su posrednici s relativno malim udjelom. Društva za osiguranje i reosiguranje nalaze se na trećem mjestu po važnosti u financijskom sektoru.

⁹ <https://www.hnb.hr/temeljne-funkcije/financijska-stabilnost/uloge-i-suradnja/financijski-sustav-rh> (pristupano 29.06.2017.)

Osnovna je svrha osiguranja prenošenje rizika iz okruţja s pojedinca na osiguratelja, a najveći dio zaračunate bruto premije odnosi se na neţivotna osiguranja, međ u kojima dominira osiguranje od odgovornosti za upotrebu motornih vozila.¹⁰

Treću skupinu finansijskih posrednika (koja zajedno čini oko 8% imovine sektora) čine: investicijski fondovi, društva za leasing, društva za faktoring te kreditne unije. Investicijski fondovi su skupine imovine kojom upravljaju društva za upravljanje investicijskim fondovima na temelju statuta fonda i odredbi Zakona o investicijskim fondovima. Investicijski fondovi mogu biti otvorenog ili zatvorenog tipa, ovisno o tome je li broj udjela u fondu konačan ili ne. Leasing je posao davanja imovine na upotrebu i pod kontrolu a da se nad njim ne stječe vlasništvo, a ovisno o tome proizlazi li iz njega dugoročna obveza za najmprimca ili najmodavca, može biti operativni ili finansijski. Faktoring je oblik kratkoročnoga komercijalnog financiranja zasnovanog na prodaji dugova jedne strane drugoj uz diskont. Osim kreditnih unija, finansijskih posrednika s marginalnim udjelom na finansijskom tržištu, koje nadzire Hrvatska narodna banka, poslovanje posrednika iz ove skupine regulira i nadzire Hrvatska agencija za nadzor finansijskih usluga (Hanfa). Hanfa regulira i nadzire i poslovanje tzv. pomoćnih finansijskih institucija kao što su brokerska društva, društva za investicijsko savjetovanje, uređene burze, posrednici u osiguranju i sl.¹¹

Temeljni zaključci suvremene teorije finansijskog posredništva:

- Upravljanje finansijskim rizicima temeljni je razlog postajanja, postojanja i opstanka finansijskih posrednika.
- Asimetrije informacija i transakcijski troškovi u potpunosti neobjašnjavaju zašto bi štediš e deponirale uloge u banku, a ne direktno i samostalno birale duţnike.
- Troškovi pristupanja i sudjelovanja na tržištu (engl. participation costs) nemaju središnje mjesto u objašnjavanju uzorka neosporedominacije finansijskih posrednika.
- Tradicionalna teorija finansijskog posredništva poč i va na teoriji savršenog tržišta.

¹⁰ <https://www.hnb.hr/temeljne-funkcije/financijska-stabilnost/uloge-i-suradnja/financijski-sustav-rh> (pristupano 29.06.2017.)

¹¹ <https://www.hnb.hr/temeljne-funkcije/financijska-stabilnost/uloge-i-suradnja/financijski-sustav-rh> (pristupano 29.06.2017.)

Prema tome, u svijetu koji ima tendenciju pomicanja prema većoj transparentnosti i efikasnosti tržišta, financijski posrednici su ugrožena vrsta.

- Suvremena teorija asimetričnim informacijama i transakcijskim troškovima daje sekundaran značaj, a primaran upravljanju rizicima.

Prijedlog za daljnji razvoj teorije financijskog posredništva:

- Osnovno polazište: financijski posrednici su nezavisne stranke na tržištu koje kreiraju financijske proizvode i pružaju dodanu vrijednost svojim klijentima u obliku transformacije financijskih rizika, vremena (dospijeca), obujma, lokacije ili likvidnosti.
- Umjesto statične teorije savršenog tržišta trebalo bi uzeti u obzir dinamična zbivanja na tržištu na kojima financijski posrednici nisu samo agenti i posrednici između štediša i investitora koji reduciraju asimetrične informacije i troškove sudjelovanja na tržištu.
- Financijski posrednici u predloženoj teoriji imaju aktivnu, a ne pasivnu ulogu.

2.2. Bankovni financijski posrednici i njihova uloga u cjelini gospodarskog sustava

Glavni razlog pojave institucionalnih investitora je potreba za uspješnijim i kvalitetnijim upravljanjem rizicima i neizvjesnosti što su prateće pojave u transakcijama s kapitalom. Sve veći razvitak institucionalnih investitora kroz vrijeme znači njihov sve veći utjecaj na gospodarski razvitak, kao i na funkcioniranje gospodarstva u cjelini. Glavne funkcije financijskih tržišta koje vrijede i za institucionalne investitore su:

- posredovanje u trgovanju, hedgingu, diverzifikaciji i udruživanju rizika
- alokacija resursa,
- nadzor menadžera i vršenje kontrola u korporacijama,
- mobilizacija štednje,
- posredovanje u razmjeni dobara i usluga.

Navedene funkcije omogućavaju smanjenje transakcijskih troškova i smanjenje troškova informiranja. Na taj se način stvaraju akumulacija kapitala i mogućnost tehnoloških inovacija koje su važan preduvjet gospodarskog razvitka.

Kada se promatra odnos između financijskih tržišta i investitora, u kontekstu globalizacije, tehnoloških dostignuća i kretanja kapitala, uočavaju se ove promjene:

- Potencijalnim investitorima su službeni financijski izvještaji koji se odnose na poslovanje u proteklom razdoblju sve manje značajan izvor informacija zbog širokih mogućnosti manipulacija u izvještajima, to jest primjene takozvanog kreativnog računovodstva,
- Sve više se traži objavljivanje tekućih financijskih i nefinancijskih informacija o poslovanju koje postaju atraktivniji izvor informacija
- Preferira se neposredni kontakt predstavnika subjekata u koje bi se eventualno plasirao kapital i portfolio menadžera institucionalnih investitora.

Evolucija financijskog sustava može se promatrati sa stajališta važnosti i relativnog udjela banaka i tržišta kapitala odnosno prema raznolikosti i zastupljenosti ostalih financijskih institucija i financijskih instrumenata. Razvojni proces financijske arhitekture kreće se od bankovne prema tržišnoj strukturi, a završava sekuritiziranom fazom (Davis i Steil, 2001).

U prvoj, bankovnoj fazi razvoja financijskog sustava, bankovne institucije prikupljaju glavninu štednje, provode najveći dio financijske intermedijacije i najznačajniji su izvor eksternog financiranja nefinancijskih poduzeća. Tijekom ove faze banke imaju dominantnu ulogu u ekonomiji. Tržište novca je nerazvijeno i gotovo u cijelosti se odnosi na međubankovnu trgovinu. Nerazvijenost financijskog sustava ogleda se u ograničenju broja i vrsta financijskih posrednika kao i financijskih instrumenata kojima se trguje, dok je tržište kapitala potpuno ili relativno nerazvijeno.

Zbog nerazvijenih institucionalnih investitora, mogućnost držanja diverzificiranih portfolija vrijednosnih papira kod sektora stanovništva ograničena je samo na bogate pojedince i to uz visoke troškove. Srednji i nisko dohodovni sektor stanovništva preferira bankovnu štednju usprkos nižim stopama povrata.

Ovakva tržišta mogu se ocijeniti plitkim i uskim i karakteristična su za većinu tranzicijskih zemalja. Kontinentalni financijski sustavi su uglavnom oligopolistički, uslijed dominacije banaka i njihova pristupa kanalima distribucije kojima se smanjuju ulazni troškovi pristupa tržištu.

Tijekom tržišno-orijentirane faze, mijenjaju se odnosi u financijskim sustavima koji postaju kompleksniji i sofisticiraniji. Kao konkurencija bankama sve više jačaju institucionalni investitori s novim financijskim proizvodima. Važnost bankovnog sustava se smanjuje, ali banke ipak ostaju glavni izvor financiranja nefinancijskih poduzeća. Mijenja se i tradicionalno shvaćanje banke kao isključivo depozitno-kreditne institucije te se smanjuje primarna važnost depozita u aktivni kućanstava i kredita kao izvora financiranja poduzeća. Tržište kapitala u početnoj je fazi razvoja, a najčešća izdanja su državne obveznice i manjim dijelom nova dionička izdanja.

Sektor stanovništva kupuje vrijednosne papire direktno i putem financijskih institucija. Pojedinci s visokim primanjima smanjuju udjel direktno držanih vrijednosnih papira, a ostale skupine novčano suficitarnih subjekata smanjuju preferenciju prema depozitima povećavajući ulaganja u investicijske fondove, mirovinske fondove i osiguravajuća društva.

U trećoj, sekuritiziranoj fazi razvoja, primat u eksternom financiranju nefinancijskog i financijskog sektora ima tržište kapitala. Korporativna izdanja obveznica i komercijalni papiri supstituiraju bankovne kredite, a hipotekarni i potrošački krediti mogu biti sekuritizirani. Prikupljanje i alociranje štednje, monitoring i kontrola provode se posredstvom tržišta odnosno najčešće putem rejting agencija, investicijskih banaka i institucionalnih investitora. Vrijednosni papiri u ovoj fazi evoluiraju i javljaju se u formi raznih derivativnih instrumenata. Tradicionalno bankarstvo sve više gubi na važnosti, uz istovremeno jačanje novih nebankovnih usluga kao što su trgovanje vrijednosnim papirima, usluge savjetovanja i potpisivanja emisija te usluge portfolio menadžmenta.

Neutralni (posrednički) bankarski poslovi su jedni od najstarijih bankarskih poslova. Kod njih se banka javlja u ulozi posrednika. Banci pripada provizija ili neka druga ugovorena naknada za obavljeni posao. Poslovi u kojima banka nastupa kao komisionar, vršeći usluge za račun svojih komitenata.

Neutralni poslovi nazivaju se i indiferentni, posrednički ili uslužni poslovi. U njih spadaju: posredovanje u platnom prostoru, čuvanje i upravljanje vrijednostima – depo poslovi.

Kupovanje i posredovanje kod vrijednosnih papira, preuzimanje jamstva i posredovanja kod izdavanja vrijednosnih papira i otvaranje akreditiva i izdavanje vrijednosnih papira.“

„Oni su najbrojniji bankarski poslovi, a među njima su najpoznatiji poslovi platnoga prometa, mjenjački poslovi te različiti komisijski i mandatni poslovi. Ovi se poslovi mogu smatrati uslužnima. Proizvodi iz ovog „neutralnog segmenta“ bančina poslovanja neposredno stvaraju prihode od naplaćenih prihoda i razlika u tečaju.“¹²

¹² Gregurek, M., Vidaković N. (2011.): Bankarsko poslovanje, RriF, Zagreb, str. 20

3. POLITIKA TRANSFERNIH CIJENA U BANKAMA

3.1. Pojam transfernih cijena u cjelini interne ekonomije bankovne firme

Korištenje eksternih tržišnih odnosa u internom poslovanju banke naziva se interna ekonomija u čijem središtu osim kamatnih stopa je i vrednovanje efikasnosti svakog organizacijskog dijela u smislu prikupljanja kreditnog potencijala i njegovog usmjeravanja prema onim financijski subjektima kojima je potrebno uzimajući u obzir tržišni rizik i troškove regulatornog poslovanja banke. Segmentacijom pojedinačnih internih organizacijskih dijelova banke nastaju profitni centri čije je postojanje u najvećem broju slučajeva povezano s eksploatacijom interne ekonomije. Njihov temeljni zadatak jest upravljanje strukturnim rizicima koji nije podređen računovodstvenim rekalkulacijom obračuna profita te mogućim oportunitetnim gubitcima. Zapravo, definiranjem profitnih centara interna ekonomija započinje. Radi se o internim organizacijskim dijelovima firme u kojima se mjeri, postavlja i kontrolira ostvareni profit između samih organizacijskih dijelova te eksternog tržišta i organizacijskih dijelova. Organizacija profitnih centara provodi se ovisno o stupnju međusobne ekonomske zavisnosti, ako su oni u svojoj funkcionalnosti nezavisni znači da izostaju međusobni interni transferi. Ukoliko su profitni centri ekonomski zavisni naglašava se unutarnje tržišno natjecanje, zapravo sve njegove pozitivne strane. Osim profitnih centara postoje i pseudoprofitni i troškovni centri. Troškovni centri su oni centri čiji je cilj što efikasnije upravljanje troškovima, oni ne ostvaruju prihod. Njihovom racionalizacijom ostvaruje se bolji uspješno poslovanje firme i bolji poslovni rezultat. Centar koji bilježi profit u interno postavljenim obračunima transakcija temeljem različitih normativa. Da bi banka uspješno funkcionirala zahtijeva se postojanje ovih centara. Različite organizacijske strukture banke zahtijevaju različite oblike poslovnog ponašanja u donošenju odluka i interne razmjene. Interna ekonomija profitnih centara će se realizirati kroz cijenu po kojoj alociraju sredstva za financiranje privrednih deficita. Interne transferne cijene određuju najmanji prihod plasmana i najveći trošak izvora kao vrijednosti uz koje će banka zadržati svoju konkurentnost.

Pravila o transfernim cijenama – Kako bi se spriječilo da povezana društva manipuliraju transfernim cijenama te zaštitili fiskalni interesi različitih zemalja, donesene su OECD-ove smjernice o transfernim cijenama za multinacionalne kompanije i porezne uprave ("OECD-ove smjernice"). OECD-ove smjernice također

imaju cilj unificirati porezni tretman i omogućiti kontrolu transfernih cijena na međunarodnoj razini. Tim je smjernicama definirano načelo neovisnosti, odnosno načelo nepristrane transakcije kao relevantno načelo određivanja transfernih cijena na međunarodnoj razini te su definirane metode određivanja i kontrole transfernih cijena između povezanih društava.

Hrvatsko zakonodavstvo – Hrvatska je prihvatila OECD-ove smjernice o transfernim cijenama i ugradila ih u Zakon i Pravilnik o porezu na dobit još 2005. godine. U skladu s navedenim, hrvatsko zakonodavstvo o porezu na dobit propisuje da cijene između povezanih osoba rezidenata i nerezidenata te u određenim slučajevima između povezanih osoba rezidenata trebaju biti ugovorene na jednak način kao i kod nepovezanih osoba. U protivnom se sva dobit u svoti koja je ostvarena zbog pogodnijih uvjeta poslovanja između povezanih osoba treba uključiti u njihovu poreznu osnovicu. Definicija povezanih društava je široka i uključuje sve osobe koje su na bilo koji način pravno ili ekonomski povezane. Kod tuzemnih povezanih društava dokumentacija o transfernim cijenama mora postojati kada jedno od društava primjenjuje nižu poreznu stopu, ne plaća porez na dobit ili koristi porezne gubitke za prijenos.

Određivanje transfernih cijena – Hrvatsko zakonodavstvo propisuje obvezu odabira jedne od pet metoda utvrđivanja transfernih cijena (metoda usporedivih nekontroliranih cijena, metoda trgovačkih cijena, metoda dodavanja bruto dobiti na troškove, metoda podjele dobiti i metoda neto dobitka), kao i obvezu za posjedovanje propisane dokumentacije o transfernim cijenama, odnosno studije transfernih cijena na hrvatskom jeziku. Ni jedna od pet propisanih metoda nije preferencijalna, odnosno nema prednost nad drugim metodama iako porezna uprava često neutemeljeno preferira metodu usporedivih nekontroliranih cijena. Dokumentacija o transfernim cijenama bi trebala sadržavati detaljne informacije o grupi, poreznom obvezniku te industriji u kojoj porezni obveznik posluje, analizu transakcija poreznog obveznika s povezanim osobama i odnosnu analizu funkcija i rizika, identificiranje najprikladnije metode transfernih cijena te ekonomsku analizu, odnosno izračune napravljene prilikom primjene izabrane metode vezano uz poreznog obveznika i porezne obveznike s kojima se uspoređuje.

„Metode određivanja transfernih cijena:

- Metoda usporedivih nekontroliranih cijena
- Metoda trgovačkih cijena
- Metoda dodavanja bruto dobiti na troškove
- Metoda podjele dobiti
- Metoda neto dobitka
- Ni jedna metoda nije preferencijalna niti ima prioritet nad drugim metodama.

U slučaju neposjedovanja studije o transfernim cijenama porezna uprava će odrediti kaznu, korigirati poreznu osnovicu te zaračunati zatezne kamate. Pravovremeno pripremljena studija o transfernim cijenama je jedini način izbjegavanja kazni i dodatne porezne obveze.

3.2. Određivanje cijena depozita

3.2.1. Model „trošak plus profit“

Kamatni rashodi se plaćaju za svaku novčanu jedinicu primljenog depozita koji se ustupa riznici i za što se dobiva naknada u visini transferne cijene.

Neto zarada po prikupljenim depozitima¹³:

$$NII_d = D i_M - D i_D$$

gdje je:

NII_d – neto kamatni prihod po volumenu primljenih depozita

i_D – kamatna stopa na primljene depozite

i_M – referentna kamatna stopa (transferna cijena)

$D i_M$ – transferni prihodi po depozitima

$D i_D$ – kamatni rashodi po primljenim depozitima

¹³ Ercegovic, R. (2016): Teorija i praksa bankovnog menadžmenta, Ekonomski fakultet, Split, str.274.

Neto kamatni prihod se ostvaruje ukoliko je kamatna stopa koja se plaća klijentu manja od kamatne stope tržišta, suprotni slučaj znači da se ostvaruje neto kamatni rashod.

Pri određivanju cijena depozita prema troškovima uvećanim za profitnu maržu, odnosno modelu „trošak plus profit“, prema Rose (2005), svakoj je depozitnoj usluzi određena cijena koja je dovoljno visoka da pokrije sve ili većinu troškova pružanja tih usluga. Drugim riječima, banka procjenjuje sve operativne i režijske troškove stvorene pri pružanju depozitne usluge te dodaje profitnu maržu. To se može zapisati na sljedeći način:

$$\begin{aligned} \text{Naknada za pružanje depozitnih usluga} &= \\ &= \text{Operativni troškovi} + \text{Režijski troškovi} + \text{Planirana dobit} \end{aligned}$$

Ovakvo određivanje cijena zahtijeva preciznu procjenu troška svake depozitne usluge. Sukladno tome, cijene depozita se baziraju na procijenjenim troškovima sredstava banke.

Drugim riječima, radi se o izračunu ponderiranog prosječnog troška svih izvora sredstava (engl. weighted average cost of capital - WACC). Izračun procijenjenih troškova sredstava banke se, prema Rose i Hudgins (2015), vrši na sljedeći način:

1. izračuna se troškovna stopa svakog izvora sredstava banke (prilagođena za rezerve kod centralne banke, naknade za osiguranje depozita te za gotovinu za tekuće potrebe),
2. pomnoži se svaka troškovna stopa s relativnim omjerom sredstava banke koja potiču iz tog određenog izvora te
3. zbroje svi rezultati kako bi se dobio prosječan trošak sredstava banke.

Odnosno, ako se u trošak bankovnih obveza uključi i trošak dioničarskog kapitala dobije se prosječni trošak izvora sredstava, tj. WACC. Prema Kundid (2010), zapisan formulom glasi:

$$WACC = \frac{\text{kamatni trošak} + \text{nekamatni trošak} - \text{nekamatni prihod}}{\text{prosječni pribavljeni depoziti} * (1 - \text{obvezna rezerva})} + \frac{\frac{ROE}{(1 - \text{porez na dobit})}}{\frac{\text{dionički kapital}}{\text{prosječni pribavljeni izvori} * (1 - \text{obvezna rezerva})}}$$

Za razliku od poduzeća, u bankama pri izračunu WACC-a dodatne komplikacije stvaraju obvezna rezerva, premije za osigurane depozite te fluktuirajući dijelovi depozita. Gorenc (1997) ističe da, u uvjetima djelotvornog tržišta, banka izjednačava cijenu depozita s prosječnom kamatom koju postigne na tržištu umanjenom za profitnu maržu banke i rezervu za pokriće rizika.

Glavna mana WACC koncepta je što ne uzima u obzir tržišne kamatne stope. Zanemarivanje tržišnih kretanja, odnosno rasta ili pada kamatnih stopa može rezultirati preniskim ili previsokim procijenjenim troškom kapitala u odnosu na cijene zaduženja. „Zbog toga se ova metoda može primjenjivati u vremenima stabilnih tržišnih kamatnih stopa koje su na razini povijesnih troškova pojedinačnih izvora“ (Kundid, 2010, str. 37).

U sklopu određivanja cijena depozita, nužno je spomenuti i efektivnu kamatnu stopu. Efektivna kamatna stopa prikazuje ukupan prihod koji klijent ostvaruje od banke po osnovi depozita. Izračun efektivne kamatne stope uključuje¹⁴:

1. Nominalnu kamatnu stopu, što predstavlja stopu koju banka navodi kao kamatnu stopu u ugovoru. Kada se uključe drugi troškovi i naknade vezani uz depozit, klijentov prihod od kamata manji je od navedenog iznosa kamatne stope na depozit.
2. Vremenski raspored kamatnih isplata, odnosno što je veći broj kamatnih isplata, tj. što su isplate učestalije, niža je efektivna kamatna stopa.
3. Troškovi i naknade koji se moraju platiti za oročavanje depozita.
4. Svi predvidivi budući troškovi, naknade i promjene u cijeni koji se moraju platiti u toku trajanja ugovora.

Drugim riječima, efektivna kamatna stopa predstavlja povrat na depozit nakon što se svi troškovi i naknade vezane uz depozit uključe u kalkulaciju kamatne stope. Ona se

¹⁴ [http://www.moj-bankar.hr/Kazalo/E/Efektivna-kamatna-stopu-\(EKS\)](http://www.moj-bankar.hr/Kazalo/E/Efektivna-kamatna-stopu-(EKS)), pristupano 13.7.2017.

podudara s implicitnom kamatnom stopom. Efektivne kamatne stope omogućavaju klijentima da usporede troškove sličnih proizvoda ili usluga među bankama, stoga su važnije od nominalnih kamatnih stopa koje nude banke.

3.2.2. Upotreba graničnog troška za određivanje cijene depozita

Bankovna firma ostvaruje kamatnih prihod iz odobrenih kredita koji mora biti umanjen za troškove izvora kreditnog potencijala koji je jednak referentnoj stopi tržišta.

Neto zarada po danim kreditima:¹⁵

$$NII_L = L i_L - L i_M$$

gdje je:

NII_L – neto kamatni prihod po volumenu odobrenih kredita L ,

i_L – kamatna stopa na dane kredite klijentima

$L i_M$ – kamatna stopa na dane kredite klijentima

$L i_M$ – transferni rashodi po odobrenim kreditima

$L i_L$ – kamatni prihodi po danim kreditima

Važno je istaknuti da referentna stopa mora biti usklađena vremenski s pozicijom na koju se primjenjuje.

Postoje tri metode u praksi usklađivanja:

- Metoda dospijeća kredita
- Metoda trajanja kredita
- Metoda usklade pojedinačnih novčanih tokova s vremenskom strukturom kamatnih stopa

Ovisno o dospijeću svakog pojedinog novčanog toka iz kredita ili trajanju ukupnog kredita na tržišnu kamatnu stopu dodaje se premija likvidnosti.

¹⁵ Ercegovac, R. (2016): Teorija i praksa bankovnog menadžmenta, Ekonomski fakultet, Split, str.275.

S razvojem novih depozitnih računa javljaju se novi načini procjene kamatnih stopa na depozite. Tako mnogi menadžeri sugeriraju upotrebu graničnog troška, odnosno dodatnog troška prikupljanja novih sredstava pri određivanju cijene depozita i ostalih izvora sredstava. Razlog je, kako ističe Rose (2005), u tome što stalne promjene kamatnih stopa čine prosječni trošak nestalnim i nerealnim standardom za određivanje cijene depozita. Konkretno, usred pada kamatnih stopa, granični trošak prikupljanja novih sredstava može pasti ispod prosječnog troška prikupljenih sredstava, označavajući neke investicije i kredite profitabilnijim nego kada se uspoređuju s prosječnim troškovima.

Granični trošak, prema Kundid (2010), može se izračunati na sljedeći način:

Eksplisitni granični trošak pojedinog izvora bankovnih obveza =

$$= \frac{\text{kamatna stopa} + \text{ostali nekamatni troškovi pružanja usluge} + \text{osiguranje depozita}}{1 - \% \text{ obvezne rezerve}}$$

odnosno,

$$\text{Granični trošak} = \frac{\text{promjena u ukupnim troškovima}}{\text{dodatno prikupljena sredstva}}$$

Prema Rose (2005), granični troškovi se, kao i prosječni, mogu izračunati za svaki pojedini izvor financiranja putem vaganog graničnog troška ukupnih izvora sredstava (engl. weighted marginal cost – WMC):

$$WMC = \sum w_j k_j = 1$$

gdje je:

w_j – udio pojedinog izvora financiranja u financijskoj strukturi,

k_j – granični trošak pojedinog izvora financiranja.

„Logika ovog pristupa je da se sva investiranja financiraju iz skupa izvora i da troškovi određenog izvora sredstava ne nastaju sa svrhom pa tako i nisu vezani za točno određeno investiranje. Stoga se primjena ovog principa smatra najboljim polazištem u određivanju cijena 30 kredita i granice prihvatljivog investiranja“ (Kundid, 2010, str. 38). Prednost korištenja graničnih troškova je što uzima u obzir tržišne kamatne stope,

no granični troškovi su teže određeni od povijesnih troškova. U vezi s potonjim, Kundid (2010) navodi potrebu za predviđanjem tržišne pasivne kamatne stope i što točniju procjenu nekamatnih troškova povezanih s izvorom financiranja (primjerice, opće administrativne troškove i izravne troškove bankarskih usluga).

Kako je već navedeno, granični trošak predstavlja trošak prikupljanja dodatne jedinice sredstava, stoga je krivulja graničnog troška uzlaznog nagiba, što je vidljivo iz grafa 3. Takav oblik krivulje Dermine (2009) objašnjava primjerom otvaranje novih, skupih poslovnica banaka u zabačenim područjima kako bi privukli više depozita ili, s aspekta određivanja cijene depozita, podizanjem kamatne stope na depozite radi dodatnog privlačenja klijenata.

Iz grafa je također vidljivo da je optimalan volumen depozita, DOPT, točka u kojoj je granični trošak depozita jednak egzogenoj tržišnoj stopi b , odnosno međubankarskoj kamatnoj stopi. „Optimalan volumen depozita se postiže kada je granični trošak depozita jednak egzogenoj tržišnoj stopi“ (Dermine, 2009, str. 175).

S obzirom da je međubankarska kamatna stopa, prema Gorencu (1997), kamatna stopa na određene vrste kratkoročnih kredita koje banke jedna drugoj odobravaju, banke nemaju razloga 31 prikupiti više depozita jer bi u tom slučaju granični trošak bio veći od stope po kojoj mogu nabaviti sredstva na međubankarskom tržištu. Također, nemaju razloga prikupiti manje depozita jer bi tada granični trošak bio niži od tržišne stope po kojoj sredstva mogu biti investirana. Uz granične veličine nužno je spomenuti elastičnost, što je obrađeno u sljedećem potpoglavlju.

3.2.3. Određivanje cijene depozita na temelju elastičnosti

Kod problematike određivanja cijene depozita na temelju elastičnosti, potrebno je poći za pretpostavkom da je količina depozita plasirana u banku pozitivno povezana s kamatnom stopom na depozite koje banka nudi. Stoga, da bi se povećao volumen depozita za jednu novčanu jedinicu, potrebno je za određeni postotak povećati i depozitnu stopu. „Granični trošak prikupljanja dodatne novčane jedinice depozita ima dva elementa: trošak dodatne novčane jedinice i dodatni trošak za postojeće depozite proizašao iz povećanja njihove kamatne stope“ (Dermine, 2009, str. 176). Stoga,

navedeno se može prikazati sljedećom jednačbom, gdje d predstavlja kamatnu stopu na depozite, a ε cjenovnu elastičnost depozita.

$$\text{Granični trošak} = d * (1 + \varepsilon - 1)$$

Kako cjenovna elastičnost u ekonomiji, prema Gorencu (1997), predstavlja sposobnost neke ekonomske veličine da reagira na promjenu druge ekonomske veličine s kojom je međuzavisna, u kontekstu depozita predstavlja omjer postotnog povećanja u volumenu depozita i postotnog povećanja kamatne stope na depozite. Iz navedenog slijedi:

$$\text{Elastičnost} = \frac{\Delta D/D}{\Delta d/d} = \frac{\text{postotno povećanje volumena depozita}}{\text{postotno povećanje depozitne stope}}$$

Prema Dermine (2009), zlatno pravilo za određivanje cijene depozita glasi da granični trošak depozita mora biti jednak graničnom povratu (u ovom slučaju međubankarskoj stopi b), ili:

$$d * (1 + \varepsilon - 1) = b$$

Preraspodjelom navedene jednačbe dobije se formula za optimalnu kamatnu stopu na depozite:

$$d^{opt} = b * \frac{1}{1 + \frac{1}{\varepsilon}}$$

Uvrštavanjem u formulu vrijednosti elastičnosti jedan, odnosno $\varepsilon=1$, dobije se da je $d^{opt} = 0,5b$, odnosno da ja kamatna stopa na depozite jednaka 50% međubankarske stope ili, drugim riječima, povećanje tržišne stope od 1% vodi do povećanja depozitne stope od 0,5%. Gropp et al. (2007; prema Dermine, 2009, str. 177) su proveli istraživanje o utjecaju tržišne kamatne stope na depozitne stope (engl. pass-through effect) te su utvrdili 50-postotni pass-through za depozite po viđenju i štedne depozite, što se može povezati s elastičnosti volumena depozita od vrijednosti 1.

Dermine (2009) u raspravu uvodi i obvezne rezerve (R) i operativne troškove (OE). Sada, formula za optimalnu kamatnu stopu na depozite glasi:

$$d^{opt} = [b * (1 - R) - OE\%] * 1 (1 + 1 \varepsilon) \quad (11)$$

$$d^{opt} = [b * (1 - R) - OE\%] * \frac{1}{(1 + \frac{1}{\varepsilon})}$$

Kako bi se uspješno odredila cijena depozita potrebno je poznavati četiri podatka: međubankovnu tržišnu stopu, visinu obveznih rezervi, postotak operativnih troškova i cjenovnu elastičnost. Posljednju vrijednost je najteže za izračunati, stoga, Dermine (2009), kao metode procjenjivanja elastičnosti depozita navodi:

1. Povijesnu statističku regresiju, prema kojoj se kreira regresijski model na temelju povijesnih podataka o volumenu depozita, bruto domaćem proizvodu, kamatnoj stopi na depozite koju nudi banka, kamatnoj stopi na depozite koju nude konkurentske banke, visini marketinških troškova, itd.
2. Razgovor s menadžerima bankovnih poslovnica kao kvalitativan, direktan pristup, s obzirom da bankovni menadžeri posjeduju najbolje informacije o njihovim klijentima.
3. Korištenje implicitne elastičnosti, što podrazumijeva prikupljanje informacija o kamatnoj stopi na depozite te izračun putem prethodno navedene formule za elastičnost.

3.2.4. Ostali načini određivanja cijene depozita

Pod pretpostavkom da bankovna firma može pozajmljivati i ulagati sredstva po cijenama tržišta na međubankovnom tržištu, iz navedenog proizlazi:¹⁶

$$NII_R = (L - D) i_M + i_M L_M - i_M D_M$$

Uz jednakost:

$$L - D = D_M - L_M$$

Gdje je:

NII_R – neto kamatni prihod riznice

L_M – dani depoziti na međubankarskom tržištu

D_M – uzeti depoziti ili krediti

Zbog prirode djelatnosti bankovne firme udio kapitala u njezinim izvorima manji je nego kod ostalih nefinancijskih organizacija, tek je rijetko dio internog rasporeda

¹⁶ Ercegovac, R. (2016): Teorija i praksa bankovnog menadžmenta, Ekonomski fakultet, Split, str.276.

međusektorskih prihoda banke. Iako je to izvor bez dospijeća i kamate može biti usmjeren prema imobilnoj imovini ili angažiran u funkciji financijskog posredništva banke.

Pod ostalim načinima određivanja cijene depozita navedeni su, sukladno podjeli prema Rose (2005), određivanje cijene na temelju penetracije tržišta, kondicionalno određivanje cijene, ciljno određivanje cijene za bogatije komitente te određivanje cijena prema broju usluga koje klijent koristi. Također, obrađen je i model upravljanja depozitima u funkciji optimiziranja troškova banke.

Određivanje cijene na temelju penetracije tržišta podrazumijeva privlačenje što je više moguće novih komitenata te rezultira većim obujmom depozita za banke. Misao je, kako navodi Rose (2005), da se komitentima ponude kamatne stope znatno iznad tržišnih ili zaračunaju naknade manje od tržišnih standarda. Ova strategija je namijenjena tržištima u razvoju na kojima banka želi ugrabiti što veći tržišni udio.

Walas (2013) pronalazi uzrok diferenciranih cijena u činjenici da deponenti nerado mijenjaju banke za male razlike u depozitnim stopama, što znači da je vrlo vjerojatno da će novi sudionik na tržištu morati ponuditi značajno više kamatne stope na depozite kako bi privukao kupce. Anderson et al. (2013) su istraživali britansko tržište depozita te došli do zaključka da stariji depozitni računi dobivaju znatno niže kamatne stope, za razliku od novih depozitnih računa kojima banke nude veće kamatne stope. Važnost diferenciranih kamatnih stopa autori promatraju s dva aspekta: regulatornog i tržišnog. S prudencijalnog aspekta, diferencirane kamatne stope bankama bi omogućile pristup stabilnim i jeftinim izvorima sredstava u obliku depozita stanovništvu. Nizak stupanj prebacivanja klijenata dodatno pomaže u tome. Visok udio stabilnih depozita bankama daje prednost upravljanja rizikom. Prema tome, ohrabrenje štediša da ne mijenjaju depozitara i razvijaju dugoročne odnose s bankama daje prednost stabilnosti ne samo individualnim bankama, već i cijelom bankarskom sustavu. Međutim, Anderson et al. (2013) navode da je nizak stupanj prebacivanja klijenata povezan s manjom konkurencijom na bankarskom tržištu te s nižim prinosima od očekivanih.

Pod kondicionalnim određivanjem cijena podrazumijeva se da komitent plaća cijenu uvjetovanu načinom na koji koristi svoj depozit. Banka postavlja plan naknada, prema kojem komitenti plaćaju malu ili nikakvu naknadu ukoliko je visina depozita iznad neke minimalne 34 razine, odnosno plaćaju visoke naknade ako visina depozita padne

ispod tog minimuma. Prema Rose (2005), čimbenici koji oblikuju planove depozitnih naknada su:

1. broj transakcija koje prolaze preko računa,
2. prosječni saldo na računu tijekom određenog razdoblja,
3. i dospijeće depozita.

Komitent će odabrati onu banku i depozitni plan koja za njega rezultira najvišom dobiti i minimalnim naknadama, koji je određen prosječnim saldom, brojem uloga i podizanja, itd.

Također, komitent mora uzeti u obzir lokaciju, dostupnost usluga, sigurnost, kvalitetu, i dr. Na temelju ciljnog određivanja cijena za bogatije komitente, prema Rose (2005), banke nastoje posebnim marketinškim programima namijenjenim bogatim pojedincima prikupiti što više depozita visokih salda i slabe aktivnosti. Ti depoziti nose usluge i uslužne naknade koje rezultiraju visokom profitnom maržom. Primjerice, često se bogatije komitente spaja s programom osobnog bankara koji izvršava sve bankovne potrebe komitenta. Banke koje stavljaju fokus na ovakve vrste depozita visokih salda nerijetko smanjuju volumen depozita niskih salda i visokih aktivnosti pomoću viših cijena.

U skladu s prijašnje navedenom određivanje cijena za najbolje klijente, Rose (2005) definira i određivanje cijena depozita prema broju usluga koje klijent koristi. Primjerice, klijentu koji kupi ili koristi više bankovnih usluga mogu se zaračunati niže naknade ili dati neke druge pogodnosti, a sve kako bi se ojačala povezanost banke i klijenta. Ovaj način određivanja cijene na temelju povezanosti zapravo promiče veću lojalnost klijenta te ga čini manje osjetljivim na promjene kamatne stope.

Peruško i Zenzerović (2011) razvijaju model koji omogućava bolje planiranje i upravljanje ponudom depozitnih proizvoda kako bi se optimizirali troškovi banaka, odnosno smanjili troškovi unaprijed određenog iznosa depozita kojeg banka planira prikupiti.

Model funkcionira na način da prepoznaje depozite kroz koje banka ostvaruje najniže troškove prikupljenih sredstava te ih uključuje u bazu podataka. Model također uključuje i depozite koje stvaraju najviše troškove. „Prepoznavanjem i grupiranjem depozitnih proizvoda prema visini troškova, model naglašava prodaju onih depozitnih

proizvoda koji su postigli najniži trošak, što u konačnici rezultira prodajnom planu koji omogućuje učinkovitu kontrolu troškova“ (Peruško i Zenzerović, 2011, str. 120).

Usporedbom prosječnog povećanja depozita s prosječnim povećanjem troškova može se uočiti odgovarajući nesrazmjer u njihovim kretanjima što omogućuje menadžeru da identificira faktore koji utječu na takve promjene.

Model je testiran na primjeru velike banke koja posluje na hrvatskom tržištu. Uzeti su podaci o kratkoročnim i dugoročnim depozitima i pripadajućim troškovima u razdoblju 2003. do 2007. godine. Model se zatim provodi u dvije faze. U prvoj se vrši dvostruko-logaritamski regresijski model za svaku vrstu depozita kako bi se procijenilo povećanje troškova prema planiranom povećanju sredstava prikupljenih od prodaje svakog depozitnog proizvoda. U drugoj fazi, nelinearnim programiranjem se nastoji generirati informacije o planiranim sredstvima koja minimiziraju ukupni trošak depozitnih proizvoda.

Bilo da žele zaštititi svoj tržišni udio i povećati profitabilnost ili privući više klijenata i uzeti konkurentima udio na tržištu, bankama stoji na raspolaganju niz modela pomoću kojih se može odrediti cijena depozita. Navedene i objašnjene modele banke koriste u skladu s vlastitim potrebama i ciljevima. Za komitenta najbolji je model koji za njega rezultira najvišom dobiti i minimalnim naknadama, stoga se kondicionalno određivanje cijene depozita ističe kao najprihvatljivije za komitenta. Zaračunavanje naknada klijentu uvjetovanih stupnjem korištenja određene depozitne usluge te zaračunavanje manjih naknada klijentima koji kupuju više usluga može rezultirati tim da klijenti postaju lojalniji. Smatra se da lojalni klijenti dugoročno generiraju više prihoda za banku.

3.3. Utjecaj troškova financiranja na kamatne stope na kredite

S obzirom na izmjene Zakona o potrošačkom kreditiranju (ZPK) koje stupaju na snagu 11. siječnja 2013., hrvatske banke će morati uskladiti svoje uvjete poslovanja u dijelu uvjeta ugovaranja varijabilnih kamatnih stopa na potrošačke kredite.

Ugovaranje varijabilnih kamatnih stopa će se stupanjem na snagu novog propisa vezati za kretanje isključivo onih parametara koji su definirani novim člankom 11.a ZPK, odnosno onih koji udovoljavaju propisanim pretpostavkama.

Parametri uz koje se mogu vezati promjene varijabilnih kamatnih stopa u ugovorima o potrošačkom kreditiranju prema novom propisu su: referentne kamatne stope (npr. EURIBOR, LIBOR), indeks potrošačkih cijena, premija na kreditni rizik Republike Hrvatske i slični parametri, koji udovoljavaju zakonskim uvjetima.¹⁷

Budući da u Hrvatskoj ne postoji referentna kamatna stopa, koja bi u skladu s novim propisom mogla biti primjenjivana jednako kao i poznate međunarodne referentne stope (EURIBOR, LIBOR), Hrvatska udruga banaka odlučila je, koristeći isključivo javno objavljene podatke Hrvatske narodne banke, definirati Nacionalnu referentnu stopu prosječnog troška financiranja hrvatskog bankovnog sektora (NRS).

Hrvatska udruga banaka razvila je transparentnu i jednostavnu metodologiju izračuna Nacionalne referentne stope prosječnog troška financiranja hrvatskog bankovnog sektora, za pojedine valute, na temelju podataka o poslovanju bankovnog sektora koje je Hrvatska narodna banka (HNB) počela objavljivati na svojim web stranicama www.hnb.hr – poveznica: "Pokazatelji poslovanja kreditnih institucija."

HNB će i ubuduće redovito objavljivati odnosne agregirane podatke o kamatnim troškovima hrvatskih banaka na glavne izvore sredstava tijekom prethodnog tromjesečja, kao i o stanjima izvora sredstava na kraju svakog mjeseca.

Prema posljednjem izračunu za prvo tromjesečje 2017., NRS je pao u prosjeku za 0,09 do 0,13 postotnih bodova za kune i 0,13 do 0,20 za eure u odnosu na prethodno tromjesečje. Vrijednosti novih stopa su 12M NRS1: 1,02% (HRK), 1,31% (EUR); 12M NRS2: 0,75% (HRK) 1,17% (EUR); 12M NRS3: 0,90% (HRK), 1,36% (EUR). Kod kredita banaka koje primjenjuju NRS najnovija promjena bit će vidljiva na anuitetima koje dospijevaju u kolovozu ove godine. Kao i do sada, sve banke koje koriste NRS poslat će svojim klijentima obavijest o utjecaju novog NRS-a na njihove kredite i anuitete.

¹⁷ <http://www.hnb.hr/NRS> (17.8.2017.)

Od početka primjene do danas NRS je kontinuirano u padu. Kamatne stope na kredite kod kojih se, primjerice, primjenjuje 12M NRS umanjene su u posljednje četiri godine između 1,35 i 2 postotna boda za kredite u kunama te između 1,66 i 1,98 postotnih bodova za kredite u eurima. Zanimljivo je da je od prve objave 12M NRS3 on svih sedamnaest puta padao, kako za kune, tako i za eure.

Iako je nemoguće točno prognozirati kretanje NRS-a u budućnosti, u sljedećim tromjesečjima i dalje postoji prostor za pad jer je NRS ovisan o kretanju kamatnih stopa koje hrvatske banke plaćaju na depozite fizičkih i pravnih osoba, a ne direktno o inozemnim referentnim stopama (npr. EURIBOR-u).

Nacionalna referentna kamatna stopa koristi se u skladu s čl. 11a Zakona o potrošačkom kreditiranju. S obzirom na to da u Hrvatskoj nije postojala adekvatna referentna kamatna stopa koja bi u skladu s navedenim Zakonom mogla biti primjenjivana jednako kao i međunarodne referentne stope (EURIBOR), Hrvatska udruga banaka (HUB) je izračunava od 2012., koristeći isključivo javno objavljene podatke Hrvatske narodne banke.

Pojednostavljeno rečeno, NRS je ukupan iznos koji su banke isplatile kao kamate na depozite podijeljen s prosječnim iznosom tih depozita.

Izračunava se za razne valute, vrste depozita i rok – tromjesečni NRS je iznos isplaćen u tri mjeseca podijeljen s tromjesečnim prosječnim stanjem, a isto tako i šestomjesečni i dvanaestomjesečni.

To se označava kao 3M, 6M i 12M. Brojka iza NRS-a označava računa li se stopa gledajući samo depozite fizičkih osoba (NRS1), uz njih i depozite nefinancijskog sektora (NRS2), ili uključuje i depozite financijskog sektora (NRS3), odnosno depozite svih pravnih i fizičkih osoba.

3.4. Utjecaj regulatornih troškova na politiku cijena u bankama

Politika referentnih kamatnih stopa čiji su temelj međusektorski odnosi, uvažava sustav i organizaciju bankovne firme u kojoj ona posluje. U procesu interne ekonomije

banke uglavnom obuhvaćaju samo kamatonosne pozicije imovine i obaveza. Iz financijskog posredništva banke nastaju regulatorni troškovi snose sektori orijentirani klijentu. Postoji nekoliko glavnih izravnih i neizravnih regulatornih troškova među kojima su: trošak likvidnosti i obvezne rezerve te neki ostali troškovi svojstveni pojedinim bankarskim sustavima. Banke se suočavaju i sa troškovima likvidnosti koji se izvodi iz razlike vremenske strukture stvarnih troškova izvora. Neizostavan dio je i premija kreditnog rizika koja utječe na troškove financiranja.

Struktura referentnih kamatnih stopa glasi:¹⁸

$$ITD_L = RR_L + LC + CS$$

Odnosno:

$$ITC_D = RR_D + LC + CS$$

gdje je:

ITC_L -interne transferne cijene na plasmane

ITC_D -interne transferne cijena na depozite

RR - referentna kamatna stopa na plasmane i depozite

LC - trošak likvidnosti usklađene vremenske strukture

CS - premija rizika

Troškovi regulacije bankarskog sustava pridružuju se najčešće plasmanima, dok trošak likvidnosti uobičajeno se pridružuju zajmu s varijabilnom kamatnom stopom (period promjene kamatne stope kraći od dospijeca zajma) i premija rizika države dodjeljuje se samo referentnim kamatnim stopama obaveza ili imovine devizne valutne strukture u ukupnoj strukturi premije rizika. Složenost i politika internih transfernih cijena određuje valutnu i vremensku strukturu izvora i plasmana i konkurentski položaj banke na tržištu. Zaključno sa svime navedenim mnoštvo činjenica poput različitosti interesa vlasnika, uprave, zaposlenika, veliki broj novčanih tokova navode da se politika transfernih cijena integrira u opću strategiju poslovanja.

¹⁸ Ercegovic, R. (2016): Teorija i praksa bankovnog menadžmenta, Ekonomski fakultet, Split, str.279.

4. UTJECAJ VELIČINE BANKE NA TROŠKOVE FINANCIRANJA

4.1. Koncentracija u bankarskom sustavu: motivi, prednosti i koristi

Do kraja 2003. politika tržišnog natjecanja u bankarskom sustavu uglavnom se provodila kontrolom koncentracija. Naime, do 2002. godine tijelo nadležno za zaštitu tržišnog natjecanja u bankarskom sustavu bila je Agencija, a ispitni postupci koje je na temelju odredaba (starog) ZZTN-a provodila Agencija, te koji su kao poduzetnike uključivali i banke, bili su uglavnom iz djelokruga kontrole koncentracija. Iako je sredinom 2002. HNB postao nadležan za zaštitu tržišnog natjecanja unutar bankarskog sustava, pa se nakon donošenja Odluke (13. ožujka 2003.) započelo s provođenjem ispitnih postupaka i u području sporazuma i zlouporaba, koncentracije su ostale “najeksponiraniji” dio zaštite tržišnog natjecanja u bankarskom sustavu. Zbog tih razloga, a i zato što se ovom području posvećuje velika medijska pozornost.

Petrović (1998.) utvrđuje da je koncentracija pojam prava tržišnog natjecanja, pa su zato odredbe o koncentracijama dijelom propisa kojima se štiti slobodno tržišno natjecanje. Različita zakonodavstva različito definiraju pojam koncentracije poduzetnika. Petrović (1998.) pojašnjava da se koncentracijama označavaju raznoliki načini povezivanja društava, koji su prema pravu društava uvijek dopušteni i valjani, a podložni su kontroli i potencijalno zabranjeni samo ako ispunjavaju dodatna mjerila glede ekonomske važnosti, koja su određena pravilima o zaštiti slobodnoga tržišnog natjecanja. Isti autor drži da bi se koncentracije uvjetno mogle odrediti kao načini udruživanja i povezivanja društava (poduzetnika), koji su zabranjeni jer se njima, zbog nastanka određenog oblika ekonomskog jedinstva dotada samostalnih društava, stvara novi ili jača postojeći monopolistički položaj poduzetnika na tržištu i time značajno ili trajno ograničava ili ukida slobodno tržišno natjecanje.

Općenito govoreći, poduzetnici se koncentriraju kada to zahtijeva gospodarsko poslovanje. Koncentracije su jedno od najvažnijih sredstava pomoću kojih se društva prilagođavaju promjenama na tržištu. Jedino tako ona mogu odgovoriti na uvijek nove tržišne izazove. Osim toga, trajna težnja društava za poboljšanjem vlastitoga tržišnog položaja ogleda se i u njihovu nastojanju da ekonomski ojačaju. To se postiže transakcijama koje obilježava okrupnjavanje kapitala i cjelokupnih gospodarskih potencijala. Svrha je svake takve transakcije stvaranje ekonomskog jedinstva dotada ekonomski samostalnih društava.

Koncentracija uvijek uzrokuje nastanak relativno većih poduzetnika pa se smatra dijelom postupka rasta i razvoja poduzetnika. To omogućava društvima koja sudjeluju u koncentracijama da zauzmu povoljniji položaj na tržištu jer zajedno, djelujući kao ekonomska cjelina, postaju ekonomski snažnija. Bitno je naglasiti temeljnu odrednicu koncentracija, a to je da svaka koncentracija čini neki oblik povezivanja ili udruživanja poduzetnika te da se time postiže neki stupanj ekonomskog zajedništva između društava koja su na izvjestan način sudjelovala odnosno bila predmetom transakcije kojom nastaje koncentracija. Za pravo tržišnog natjecanja ključno je mjerilo upravo nastanak ekonomskog jedinstva između sudionika neke transakcije, a pritom je sporedno nastaje li time i jedinstveni pravni subjekt.

Poduzetnici pomoću koncentracija nastoje bolje iskoristiti svoje proizvodne, uslužne, trgovačke, osobne, financijske i druge gospodarske izvore i tako postići pozitivne sinergijske učinke. Petrović (1998.) pojašnjava da se pod sinergijskim učincima razumijeva pojava kad je rezultat zajedničkoga, udruženog djelovanja pojedinačnih dijelova veći i bolji od zbroja ukupnih rezultata postignutih samostalnim djelovanjem tih dijelova. Zato se koncentracijama ostvaruju koristi kada društva koja se udružuju imaju komplementarne uloge, primjerice ako jedno društvo ima posebno razvijen istraživački i razvojni odjel, a drugo raspolaže dobro organiziranom prodajnom mrežom proizvoda koji se istražuju i razvijaju. Takve im učinke omogućuje ekonomsko jedinstvo koje nastaje koncentracijama, jer se određeni potencijali mogu, prema potrebama, preusmjeravati u jedno od društava.

Povezivanje samostalnih poduzetnika može pridonijeti smanjenju administrativnih troškova upravljanja, posebno ako dolazi do pravnog ujedinjavanja više poduzetnika u jedan pravni subjekt. Administrativni su troškovi upravljanja jednim društvom, ma koliko veliko i ekonomski snažno ono bilo, načelno manji od troškova upravljanja dvama odvojenim društvima. Značajan motiv pripajanja i spajanja može biti nastojanje da se bolje iskoriste upravljački potencijali dvaju društava. Društva očekuju da će zbog spajanja odnosno pripajanja udruženi menadžment zajednički uspjeti u nastojanju da društvo učine konkurentnijim nego što je prije bilo ikoje od njih, jer se može pretpostaviti da će udruženo djelovanje više uspješnih voditelja poslova dovesti do boljih rezultata negoli njihovo ne samo samostalno, nego i konkurirajuće djelovanje.

Koncentracije mogu biti horizontalne, vertikalne i konglomeratne. Ako se proizvodi odnosno usluge sudionika koncentracije smatraju zamjenjivima, riječ je o horizontalnoj koncentraciji. To, drugim riječima, znači da su društva koja sudjeluju u koncentraciji prije bila izravni konkurentni na određenom tržištu. Vertikalna je koncentracija posrijedi ako su proizvodi odnosno usluge sudionika koncentracije komplementarni, što znači da društva prije nisu neposredno međusobno konkurirala, a da su po svojim proizvodima odnosno uslugama bila upućena jedno na drugo. Konglomeratne koncentracije ne mogu se svrstati ni u koju od spomenutih kategorija jer proizvodi njihovih sudionika, odnosno usluge koje oni pružaju, nisu ni zamjenski ni komplementarni.

Premda ih propisi tako uvijek izričito ne razlikuju, opisan je uobičajeni način raspoređivanja koncentracija, koji je važan u analizi koncentracije, osobito pri utvrđivanju mjerodavnog tržišta. Ako je riječ o bankarskim koncentracijama, one su redovito horizontalne jer se povezuje više poduzetnika – banaka, koje se bave istom djelatnosti. No, sve se više u svijetu koncentriraju velike financijske institucije pa nastaju grupe uključene u različite sektore financijske industrije.¹⁹ Ruše se granice koje razdvajaju različite dijelove poslovanja financijskog sektora, posebice poslovanje s građanima, investicijsko bankarstvo i osiguranje. Rezultat je nadilaženja nacionalnih granica i regulatornih ograničenja nastajanje financijskih konglomerata. U praksi bankarske koncentracije najčešće nastaju pripajanjem i spajanjem te preuzimanjem. Promatrajući horizontalne koncentracije sa stajališta tijela za zaštitu tržišnog natjecanja, zaključuje se da su upravo takve koncentracije, kojima se dosadašnji tržišni konkurenti uklanjaju s tržišta, potencijalno “najopasnije” i da mogu imati najznačajnije antikonkurentske učinke.

Motivi u bankarskom poslovanju – O “valu koncentracija” u bankarstvu puno se pisalo i raspravljalo, kako u istraživačkim i znanstvenim radovima, tako i u raznim izvještajima zemalja i međunarodnih organizacija. Brojne su bile i koncentracije među drugim pružateljima financijskih usluga, no čini se da su one bankovne posebno česte.

Već su navedeni neki od općenitih motiva koji potiču poduzetnike na koncentraciju. Oni najčešće vrijede i onda kada je riječ o koncentriranju banaka, ali u bankarskoj su djelatnosti određeni motivi napose izrađeni.

¹⁹V. Europska središnja banka (2000.), posebno str. 9, 13 i 14.

To je prvenstveno izraz specifičnosti poslova koje banke obavljaju, osjetljivosti te djelatnosti, važnosti koju banke imaju u gospodarskom životu i izloženosti banaka rizicima, koji zahtijevaju i posebna pravila za banke.

Osim u općenitim menadžerskim motivima, kao što su porast profitabilnosti zbog diverzifikacije i primjene ekonomije razmjera, osvajanje tržišta ili porast tržišnog udjela, izvori “vala koncentracija” mogu se naći i u tehničkom napretku (posebice u komunikacijskoj tehnologiji), deregulaciji, Europskoj ekonomskoj i monetarnoj uniji, općim globalizacijskim trendovima i konkurentskim izazovima s kojima se banke susreću zbog takvih tendencija.

Ekonomsko, monetarno i financijsko jedinstvo implicira, posebno u EU, pojačano tržišno natjecanje između banaka i prisiljava ih na pronalaženje načina da smanje troškove i povećaju prihode. To pobuđuje težnju za povećanjem tržišnih udjela, zbog čega se banke sve više nastoje koncentrirati. U brojnim zemljama vlade i regulatorna tijela čak i potiču koncentracije banaka, ne samo zato što će banke tako postati “bolje”, sigurnije ili profitabilnije već zato što će se tako moći natjecati na međunarodnim tržištima, prije svega s američkim ili europskim bankama.

Hawkins i Mihaljek (2001.) saželi su motive koji dovode do bankarskih koncentracija prema literaturi razvijenih zemalja u sljedeće: troškovne koristi (ekonomije razmjera, organizacijska djelotvornost, diverzifikacija rizika itd.), prihodovne koristi (ekonomije obuhvata, sklapanje velikih poslova i sl.), ekonomski uvjeti (koncentracije poslije kriza ili za vrijeme uspona u poslovnom ciklusu) te drugi motivi (odbrana od preuzimanja). Na tržištima u razvoju prema Hawkinsu i Mihaljeku (2001.) sljedeći se motivi smatraju bitnima za koncentracije banaka:

- Ekonomije razmjera – banke sa sličnim operacijama često su potaknute na spajanje radi eliminacije lošega stražnjeg ureda (engl. back office), preklapajućih podružnica te marketinških i administrativnih funkcija. Empirijski gledano, čini se da su posebno veliki dobici od udruživanja marketinških funkcija. Brojni su dokazi o dobitima na strani produktivnosti zbog širenja upotrebe novih informacijskih tehnologija, kao što su Internet i telebanking, koje uživaju veće institucije jer su inicijalni troškovi njihova uvođenja preveliki u usporedbi s razmjerom operacija manjih institucija.

- Ekonomije razmjera bile su, povijesno gledano, glavni razlog konsolidacije u bankarskoj industriji. Međutim, spajanje kojem su cilj troškovne koristi ne protječe uvijek bez poteškoća: problemi mogu proizaći (i obično proizlaze) iz reorganizacije menadžmenta, integracije različitih institucionalnih kultura, povezivanja informacijskih sustava (izdaci za informacijsku tehnologiju često bivaju podcijenjeni) te otpuštanja viška zaposlenika. Posljednji empirijski dokazi o dobitima od koncentracija stoga često upućuju na slabije rezultate nego tvrdnje institucija koje pribjegavaju jednom od oblika koncentracije. Empirijske su studije pokazale da se ekonomije razmjera mogu iscrpiti na relativno niskim razinama.
- Koncentracije omogućavaju diverzifikaciju kreditnog rizika, što može biti posebno bitno malim gradskim i ruralnim bankama koje opslužuju relativno uske segmente korporativnih klijenata i fizičkih osoba. Veće su banke u boljoj poziciji glede razvoja i uporabe novih, složenijih financijskih instrumenata i primjene sofisticiranijih tehnika upravljanja rizicima.
- Koncentracije su često motivirane željom za smanjivanjem neefikasnosti u organizaciji, motiviranjem zaposlenika i drugim netržišnim internim transakcijama. Procjenjuje se da takve neefikasnosti uzrokuju 20 – 25% troškova u bankarskoj industriji što upućuje na zaključak da koncentracije imaju značajan potencijal za ostvarivanje bolje efikasnosti glede troškova. Prijenos boljih tehnika na manje uspješnu banku nije jednostavan proces.
- Veće banke općenito imaju jeftiniji pristup izvorima sredstava, djelomično stoga što tržište takve banke smatra sigurnijima (zbog bolje diverzifikacije rizika), a djelomično zbog implicitnog vjerovanja da države neće dopustiti propast takvih banaka (engl. too big to fail).
- Ekonomije obuhvata – banke s komplementarnim poslovanjem ili banke i nebankarske financijske institucije mogu biti potaknute na spajanje radi postizanja sinergijskih učinaka na osnovi ponude šireg raspona financijskih usluga, primjerice banke sa snažnom bazom korporativnih klijenata mogu težiti proširenju poslovanja na poslove s građanima, dok banke usmjerene na građane mogu težiti da postanu ustanove za sve financijske usluge (engl. one-stop financial shop) nudeći i osiguranje, upravljanje imovinom i ostale usluge.

Troškovne se uštede mogu ostvariti upotrebom informacija o postojećim klijentima radi promicanja drugih finansijskih proizvoda, efikasnijim iskorištavanjem poslovnih jedinica, proširenjem robne marke na širi opis proizvoda te dijeljenjem usluga investicijskih odjela i računovodstvenih usluga. Jedan je od novijih trendova razvoj alijansa banaka u okviru kojih se zajednički procesi povjeravaju kao vanjska usluga (engl. outsourcing) članu alijanse koji te procese može najefikasnije obavljati.

- Koncentracije u koje se ulazi radi iskorištavanja ekonomija obuhvata mogu stvoriti velike izazove menadžmentu jer se u njima povezuju zaposlenici različitih institucionalnih povijesti i kultura te različitih pristupa u upravljanju rizicima. Dosadašnja su empirijska istraživanja pokazala da su ekonomije obuhvata relativno male.

4.2. Utjecaj veličine banke na njezin rizični profil

Apsolutna veličina, prvi je aspekt mjerenja veličine banke. Mjeri se ukupnom vrijednošću njezine cjelokupne imovine koja se kod najvećih suvremenih banaka izražava u stotinama, ponekad i tisućama milijardi američkih dolara. Apsolutna veličina posebice je bitna dioničarima i vjerovnicima banke zbog tehnoloških i upravljačkih ekonomija i disekonomija obujma, ali i zbog efekta „prevelike da bi propale“. Očekivanja banaka da će biti spašene u slučaju problema u poslovanju stvaraju moralni hazard koji je posebice prisutan kod velikih banaka zbog veće vjerojatnosti da će ih država uistinu i spasiti uslijed straha od prelijevanja krize i negativnih posljedica za cjelokupni finansijski i gospodarski sustav.

Mjerenje veličine banaka ponovno se aktualiziralo nastankom posljednje finansijske krize. Prema Laeven et al. (2014) apsolutna veličina imovine najvećih svjetskih banaka u najmanju se ruku udvostručila, a u nekim slučajevima i učetverostručila, u razdoblju od 10 godina prije početka globalne finansijske krize, koja je započela 2007. godine. Iako je nakon krize uslijedilo razdoblje velike kreditne kontrakcije kao posljedica recesije, njihova apsolutna veličina ostala je relativno stabilna.

Prema Gup (2004) izraz „prevelike da bi propale“ se dugo vremena odnosio na bankovni sektor SAD-a i imao značenje da su pojedine banke, čija je apsolutna veličina iznad neke određene granice, prevelike da bi Federalni fond za osiguranje depozita

(engl. Federal Deposit Insurance Corporation - FDIC) isplatio osigurane depozite te dopustio likvidaciju banke i time stvorio gubitke neosiguranim deponentima. Također bi FDIC u tom slučaju, bio prisiljen na posredovanje u prodaji velikih posrnutih banaka drugim bankama, kako bi zaštitio sve njihove kreditore. Do 1982. godine ustaljeno pravilo, zasnovano na prijašnjim iskustvima, bilo je da maksimalna apsolutna veličina banke koja se može likvidirati iznosi 100 milijuna američkih dolara. Nakon propasti Penn Square National Bank, u srpnju 1982. godine, ta veličina drastično je porasla budući da je FDIC isplatio osigurane depozite i likvidirao banku koja je imala primljenih depozita u iznosu približnom 500 milijuna američkih dolara. Bila je to najveća isplata osiguranih depozita koju je FDIC do tada proveo. Nakon propasti banke Penn Square, fiksna granica koja je pružala nevidljivu zaštitu neosiguranim deponentima u slučaju propasti apsolutno velike banke, nestala je te se percepcija javnosti i regulatora u pogledu banaka koje su „prevelike da bi propale“ preselila u smjeru sistemske veličine banke.

Drugi aspekt veličine banke je njezina sistemska veličina. Sistemska veličina relativna je mjera veličine banke i najčešće se u empirijskim istraživanjima mjeri odnosom veličine imovine banke i bruto domaćeg proizvoda matične države (Hagendorff et al., 2012; Demirgüç-Kunt i Detragiache, 1998; Demirgüç-Kunt i Levine, 1996) ili odnosom ukupnih obveza banke i bruto domaćeg proizvoda matične države (Demirgüç-Kunt i Huizinga, 2010; Demirgüç-Kunt i Huizinga, 2011).

Od 1980.-ih godina do danas banke, a posebice one velike, dodatno su narasle i proširile opseg aktivnosti koje obavljaju, što je dovelo do premještanja fokusa regulatora i javnosti s apsolutne veličine prema sistemskoj veličini. Financijski sustav transformiran je valom financijskih inovacija i deregulacije koji je nastao kao posljedica revolucije u informatičkim tehnologijama koja je omogućila veću dostupnost informacija, trgovinu novim vrstama imovine i dovela do produbljivanja i širenja financijskih tržišta. Financijske inovacije i deregulacija utjecali su i na strukturu samog bankovnog sustava. Banke su počele obavljati širok opseg tržišno-orijentiranih aktivnosti uz tradicionalne kreditne poslove. Te aktivnosti često uključuju trgovinu vrijednosnim papirima, stvaranje, trgovinu i držanje do dospijeca sekuritiziranih obveznica, izdavanje dionica, prodaju osiguranja, skrbničke usluge, savjetovanje i slične usluge (Laeven et al., 2014).

Rast opsega tržišnoorijentiranih aktivnosti doveo je do značajnog rasta udjela neamatnih prihoda u ukupnim prihodima banka kao i do pada udjela izdanih kredita u ukupnoj imovini.

U periodu nakon propasti banke Penn Square, došlo je do promjena u pogledu definiranja banaka koje su „prevelike da bi propale“. Stvorila se percepcija da su kreditori deset najvećih američkih banaka zaštićeni u slučaju insolventnosti banke.

Prema Zhou (2010) mjerenje sistemske važnosti banaka od posebne je važnosti za regulatore sa stajališta ocjene financijske stabilnosti i makroprudencijalne supervizije. Posebice je bitno za vrijeme kriza mjeriti sistemsku veličinu i važnost banaka kako bi se opravdale akcije spašavanja problematičnih banaka, dok je za vrijeme normalnih perioda u poslovanju potrebno provoditi superviziju i nadzor nad sistemski važnim bankama kako bi se smanjila mogućnost nastanka krize i stabilizirao financijski sustav.

Gup (2004) konstatira da je preokupacija regulatora relativnom veličinom posljedica političkog problema principala i agenta jer bi propast velike financijske institucije značio da regulatori ne obavljaju propisno svoj posao. Dodatno, postoji i strah regulatora od mogućih pretpostavki stranih investitora da je propast najvećih financijskih institucija posljedica prikrivenih slabosti domaćeg gospodarstva. Zbog navedenog relativna veličina postala je odlučujući faktor pri definiranju institucija koje su „prevelike da bi propale“.

Relativna veličina od značajnog je utjecaja i na odluke zakonodavaca u pogledu spašavanja određenih nefinancijskih poduzeća od propasti. Prema Gup (2004), u tom slučaju relativna veličina najčešće nije definirana veličinom imovine, već najčešće brojem zaposlenika, kao što je bilo u slučaju spašavanja američke korporacije Chrysler, koja je 1979. godine kad je upala u poteškoće bila treći najveći proizvođač automobila u SAD-u. Korporacija je tada zapošljavala 125 tisuća zaposlenika, a veličina imovine (iako je bila značajna) nije bila presudan faktor za njezino spašavanje, već je presudan faktor bila relativna veličina gledana kroz prizmu broja zaposlenih.

Vives (2001) iznosi da države mogu stvoriti financijske institucije koje se mogu okarakterizirati kao „nacionalni prvaci“. Takve institucije dosegnu veličinu koja kada se uzme u odnos sa veličinom domaćeg gospodarstva, uvelike utječe na donošenje

odluka u slučaju da financijska institucija postane insolventna. Kao primjer takve prakse moguće je uzeti banku Credit Lyonnaise koja je sredinom 1990-ih godina bila najveća banka u Francuskoj i jedna od najvećih internacionalnih banaka, sa ukupnom imovinom od oko 380 milijardi američkih dolara. Zbog nesmotrenog izdavanja kredita, kao posljedice strategije brzog rasta u razdoblju od 1987. do 1993. godine, banka je 1994. godine upala u znatne financijske poteškoće. Francuska vlada odlučila je spasiti banku jer je zbog svoje veličine, kako apsolutne tako i relativne, bila okarakterizirana kao „prevelika da bi propala“.

U godinama prije izbijanja posljednje financijske krize, banke su povećavale svoju imovinu. Globalizacija je omogućila bankama pristup relativno jeftinim izvorima financiranja i omogućila im da postignu enormne veličine u usporedbi sa bruto domaćim proizvodima svojih matičnih država. Najočitiji primjer je Island u kojemu su obveze cjelokupnog bankovnog sustava na kraju 2007. godine dosegnule iznos 9 puta veći od bruto domaćeg proizvoda cjelokupnog gospodarstva, nakon čega je uskoro uslijedio kolaps. Krajem 2008. godine obveze švicarskih banaka bile su 6,3 puta veće od bruto domaćeg proizvoda Švicarske, dok su obveze banaka u Ujedinjenom Kraljevstvu bile 5,5 puta veće od bruto domaćeg proizvoda te zemlje. Obveze banaka u Belgiji, Danskoj, Francuskoj, Irskoj i Nizozemskoj bile su više od dvostruko veće od bruto domaćih proizvoda gospodarstava koja su trebali opsluživati (Demirgüç-Kunt i Huizinga, 2010).

U 2008. godini Demirgüç-Kunt i Huizinga (2010) su identificirali 30 banaka koje javno kotiraju na burzama širom svijeta čije su obveze iznosile više od polovine bruto domaćeg proizvoda matične države. Prvo mjesto je zauzimala švicarska banka UBS koja je imala odnos obveza i bruto domaćeg proizvoda od 3.7, zatim nizozemska banka ING sa omjerom 2.2 te Credit Suisse of Switzerland sa omjerom 2.1. Među 30 sistemski najvećih banaka, najveće banke u apsolutnim terminima bile su Barclays, BNP Paribas, Deutsche Bank i Royal Bank of Scotland, svaka sa obvezama većima od 2,500 milijardi američkih dolara.

Razlikovanje apsolutne i systemske veličine bitno je i iz razloga što mala banka u apsolutnim terminima, može biti zapravo sistemski velika ukoliko se nalazi u gospodarstvu koje je malo.

Spašavanje sistemski velikih banaka može stvoriti znatne fiskalne troškove (npr. putem jamstava, dokapitalizacija i potpora likvidnosti), koji mogu dovesti države na korak do dužničkog ropstva, kao što se i dogodilo u slučajevima Irske i Islanda (Hagendorff et al., 2012). Rizik koji banke preuzimaju stoga je bitan, posebice za regulatore, kada su banke velike u sistemskom smislu, ali ne nužno i kada su velike u apsolutnom smislu.

Veličina banaka pod povećalom je ekonomskih teoretičara zbog pojava ekonomija obujma i opsega koje nastaju kao posljedica rasta banke, a koje su temeljni pokretači težnje banaka da svojom veličinom osiguraju rast profitabilnosti poslovanja, povoljniji položaj kod regulatora, veći i stabilniji tržišni udio, kao i dodatne koristi svojim dionicima, a posebice menadžerima. Međutim, težnja banaka da osiguraju što veći rast i veličinu ublažena je kontra učincima koji proizlaze iz veličine, a ogledaju se kroz pojavu diseconomija obujma i opsega koje negativno utječu na navedene koristi. Stoga je za profitabilnost bankovnog poslovanja ključno odgovoriti na pitanje kako postići savršen balans između ekonomija i diseconomija koje nastaju kao nuspojava veličine.

4.3. Odrednice troškova financiranja banaka

Širenjem banaka sve češće se postavlja pitanje imaju li velike banke troškovne prednosti u odnosu na male banke. Prema Rose i Hudgins (2010) postoje dva moguća načina povećanja efikasnosti u financijskim institucijama:

1. Ekonomije obujma (engl. economies of scale), ukoliko su prisutne, znače da će u slučaju dvostrukog rasta u količini proizvodnje nekog proizvoda ili usluge, troškovi proizvodnje tog proizvoda ili usluge porasti manje od dvostruko kao posljedica rasta efikasnosti u korištenju sredstava poduzeća pri proizvodnji višestrukih jedinica proizvoda ili usluge. Stoga su ekonomije obujma prisutne ukoliko rastom proizvodnje, ukupni prosječni troškovi proizvodnje proizvoda ili usluge opadaju. Ukoliko ukupni prosječni troškovi proizvodnje proizvoda ili usluge rastu prilikom rasta proizvodnje, prisutne su diseconomije obujma.
2. Ekonomije opsega (engl. economies of scope), ukoliko su prisutne, impliciraju da pružatelji financijskih usluga mogu uštedjeti na troškovima poslovanja onda kada šire ponudu svojih usluga zato što su neki resursi, kao što su menadžment, postrojenja i oprema, efikasnije iskorišteni u slučaju kada se na jednom mjestu pružaju različite usluge nego kada se pruža samo jedna usluga na jednom

mjestu. Fiksni troškovi mogu biti raspoređeni na veći broj pruženih usluga. Disekonomije opsega prisutne su ukoliko je zajednička proizvodnja više proizvoda ili usluga skuplja nego što je to slučaj kada bi se proizvodi ili usluge proizvodili pojedinačno.

4.4. Odnos između troškova financiranja i rizične strukture imovine

Kada poduzeće povećava svoj output, fiksni troškovi proizvodnje raspoređuju se na veći broj jedinica outputa čime dolazi i do pada prosječnih ukupnih troškova. Ovo svojstvo poduzećima omogućuje da snižavaju svoje proizvodne troškove i pružaju usluge po nižim cijenama što u konačnici rezultira većim profitima i stvaranjem ulaznih barijera za ulazak konkurencije na tržišta na kojima su prisutne ekonomije obujma i opsega (Bain, 1954; prema Stimpert i Laux, 2011).

Prema Bergeru i Humphreyu (1994), prve analize odnosa veličine banke i proizvodnih troškova po jedinici outputa dokazale su slabe, ali statistički značajne ekonomije obujma za sve banke, neovisno o njihovoj veličini. Rezultati prvih studija (Benston, 1965, 1972; Murphy, 1968; prema Berger i Humphrey, 1994) sugerirali su da ukoliko banka poraste dvostruko u veličinu, prosječni troškovi past će u prosjeku za 5% do 8%, što će se dogoditi svim bankama, neovisno o njihovoj veličini. Međutim, novija istraživanja navode kako krivulja prosječnih troškova ima grubi U-oblik, ali sa izravnatim središnjim dijelom. Navedeno znači da je prilično velik niz banaka maksimalno učinkovite veličine (Rose i Hudgins, 2010).

Prema Besanku i Thakoru (2004) u slučaju krivulje prosječnih troškova U-oblika, male i velike banke će u usporedbi s bankama srednje veličine imati više prosječne troškove. U-oblik krivulje pojaviti će se u kratkom roku jer se većina banaka koja pokušava povećati svoj output susretne s ograničenim proizvodnim kapacitetima koji povećaju prosječne troškove proizvodnje novih jedinica outputa. U dugom roku, za razliku od kratkog roka u kojemu postoje određeni troškovi koji ne mogu biti promijenjeni bez velikog ulaganja, fiksni troškovi kao takvi ne postoje već su svi inputi varijabilni (Nicholson i Snyder, 2007).

Prema Bergeru i Humphreyu (1994), izgled U-krivulje prosječnih troškova otkriva da su banke srednje veličine efikasnije od malih i velikih banaka, što sugerira da samo male banke imaju potencijal za smanjenje troškova djelovanjem ekonomija obujma.

Glavna nesigurnost koja se pojavljuje u literaturi o U-krivulji prosječnih troškova je točka minimalnog obujma sredstava potrebnih za maksimalnu dugoročnu efikasnost. Studije koje su razmatrale samo banke manje od 1 milijarde američkih dolara, studije koje su razmatrale banke svih veličina i studije koje su promatrale sve banke veće od 100 milijuna američkih dolara najčešće su dolazile do zaključka kako se prosječni troškovi minimiziraju pri veličini aktive banke između 75 i 300 milijuna američkih dolara (Berger et al., 1987; Ferrier i Lovell, 1990; Berger i Humphrey, 1991; Bauer et al., 1993; prema Berger i Humphrey, 1994). Studije koje su promatrale samo velike banke, banke sa aktivom većom od 1 milijarde američkih dolara najčešće su minimum prosječnih troškova pronalazile pri veličini aktive banke od 2 do 10 milijardi američkih dolara (Hunter i Timme, 1986; Noulas et al., 1990; Hunter et al., 1990; prema Berger i Humphrey, 1994). Razlika u rezultatima između ove dvije skupine studija sugerira na postojanje različitih troškovnih funkcija za velike i male banke. Ključna razlika je da najveće banke nude mnogo veći broj usluga, često sudjeluju i u izvanbilančnim transakcijama, posjeduju različite tehnologije te imaju drugačiju disperziju troškova.

Rose i Hudgins (2010) zaključuju da male banke i banke srednje veličine postižu najniže troškove proizvodnje u intervalu od 100 do 500 milijuna dolara agregirane aktive. Veće banke ostvaruju optimalnu veličinu u intervalu između 2 milijarde dolara i najviše 10 do 25 milijardi dolara aktive. Tako postoje dokazi o postojanju barem umjerenih ekonomija obujma u bankarstvu, dok većina studija nalazi samo slabe ili ne nalazi nikakve dokaze o postojanju ekonomija opsega.

Nakon spoznaje o U-obliku krivulje prosječnih troškova, nameće se pitanje zašto su mnoge banke diljem svijeta mnogo veće od bilo koje od izračunatih optimalnih razina veličine. Primjerice, prilikom spajanja Chase Manhattan i J.P. Morgan, njihova aktiva dosezala je 1000 milijardi dolara, a banke su tvrdile da spajanjem ostvaruju veliku uštedu u troškovima. U situaciji kada zbog tehnološkog napretka, banke povećaju pružanje i isporuku usluga putem računala, troškovi poslovanja se vjerojatno značajno smanjuju. Istovremeno, postoji trend osnivanja manjih podružnica, širenja maloprodajne mreže i postavljanja uslužne opreme kao što su bankomati i internet stranice. Ove isporuke jeftinijih usluga dovele su do situacije da je optimalna operativna veličina u bankarstvu pokretna meta koja se cijelo vrijeme mijenja i vjerojatno sa napretkom tehnologije povećava (Rose i Hudgins, 2010).

Najnovija istraživanja (Feng i Serlitis, 2010; Hughes i Mester, 2011; Wheelock i Wilson, 2012; prema Dijkstra, 2013) pronalaze ekonomije obujma i kod najvećih banaka. Hughes i Mester (2013) zaključuju kako je do višestrukog pomicanja granice postojanja ekonomija obujma došlo zbog promjena u ekonometriji, ali i financijskom okruženju kao što su deregulacija i tehnološki napredak. Pritom je upravo tehnološki napredak imao ključnu ulogu u snižavanju prosječnih troškova kod najvećih financijskih institucija. Međutim, Davies i Tracy (2012) konstatiraju kako klasični izvori ekonomija obujma kod velikih financijskih institucija gube svoju ulogu te su ekonomije obujma uglavnom posljedica efekta „prevelike da bi propale“.

Nisu sve bankovne aktivnosti podložne utjecajima ekonomija obujma. Walter (2003) navodi kako je transakcijsko bankarstvo (engl. transaction banking) većinom podložno 23 ekonomijama obujma, dok Boot i Ratnovski (2012) pobliže navode aktivnosti trgovine (koje su primarni dio transakcijskih aktivnosti) kao posebice podložne ekonomijama obujma. Boot i Thakor (2000) definiraju transakcijsko bankarstvo kao tip odnosa između banaka i njihovih klijenata koji se fokusira na jednu transakciju sa klijentom, ili na više istovrsnih transakcija s različitim klijentima.

Transakcijsko bankarstvo u svojevrsnoj je suprotnosti sa relacijskim bankarstvom (engl. relationship banking). Boot (2000) definira relacijsko bankarstvo kao pružanje financijskih usluga od strane financijskih posrednika koje obuhvaća dvije osnovne dimenzije odnosa sa klijentom. Prva dimenzija podrazumijeva ulaganje sredstava i napora financijskog posrednika u prikupljanje specifičnih informacija o klijentu koje su često poznate samo posredniku i njegovom klijentu i koje ostaju povjerljive. Te informacije najčešće su produkt uvida u poslovanje (engl. screening) i nadziranja poslovanja (engl. monitoring) klijenta od strane financijskog posrednika. Druga dimenzija podrazumijeva učestale odnose s istim klijentom. Informacije o klijentu učestalo se koriste i nadopunjavaju. Kundid (2014) navodi da se u takvim poslovnim odnosima može očekivati razboritije upravljanje rizicima od strane banke, veća alokativna efikasnost banaka i njihovih dužnika, što je u konačnici, uz primjerenu regulaciju i superviziju od strane prudencijalnih autoriteta, dobro polazište za stabilnije poslovanje banaka i sektora kojima one pripadaju. Najpoznatiji modeli relacijskog bankarstva su hausbank model (njemački model), keiretsu model (japanski model) i model islamskog bankarstva.

Relacijsko bankarstvo zasniva se na kreiranju odnosa s klijentom i stvaranju šire slike o klijentu, dok se transakcijsko bankarstvo zasniva na čvrstim i opipljivim informacijama o klijentu te se fokusira na svaku pojedinačnu transakciju s klijentom, stoga je za očekivati da će ekonomije obujma biti češće prisutne u transakcijskom bankarstvu (Dijkstra, 2013).

Makroekonomsko okruženje i specifičnosti financijskog sektora također mogu igrati ulogu u mogućnosti stvaranja ekonomija obujma. Prema Bossone i Lee (2004) banke koje posluju na većim financijskim tržištima uživaju ekonomije obujma u većoj mjeri od banka koje posluju u manjim financijskim sustavima. Makroekonomske varijable te veličina financijskog sektora i tržišna kapitalizacija, imaju stoga pozitivnu ulogu u stvaranju ekonomija obujma.

Iako većina istraživanja dokazuje postojanje ekonomija obujma u većini industrija, ne samo bankarstvu, zbog spoznaje o U-obliku krivulje prosječnih troškova, postavlja se pitanje što kada banka nastavi rasti iznad područja opadanja prosječnih troškova. U trenutku kada povećavanjem veličine poduzeća dolazi do rasta prosječnih troškova kaže se da su nastupile 24 diseconomije obujma (Tariq, Arfeen, 2012).

Iako rezultati empirijskih istraživanja o postojanju ekonomija obujma i opsega u bankovnom poslovanju (Stimpert i Laux, 2011; Tariq i Arfeen, 2012), sugeriraju kako utjecaj veličine na efikasnost poslovanja ima krivulju U-oblika, to jest da ekonomije obujma imaju pozitivan utjecaj na snižavanje troškova poslovanja do određene razine nakon koje dolazi do pojave diseconomija obujma te da diverzifikacija bankovnog poslovanja u razumnim okvirima doprinosi rastu i stabilnosti prihoda, nameće se pitanje zašto banke rastu i izvan okvira djelovanja pozitivnih učinaka ekonomija obujma i opsega. Velik dio odgovor na pitanje zašto veličina suvremenih banaka višestruko izlazi iz okvira koji su postavljeni kao optimalni, zasigurno proizlazi iz odnosa države i regulatora prema sistemski velikim bankama na kojima se zasniva doktrina o bankama koje su „prevelike da bi propale“.

5. ANALIZA TROŠKA FINANCIRANJA I STRUKTURE RIZIKA POSLOVANJA U HRVATSKIM BANKAMA

5.1. Definicija uzorka istraživanja

U ovom dijelu rada objasniti će se politika kamatnih stopa u bankama te interna ekonomija u bankama kao i organizacijska struktura komercijalne banke, odnosno podjela na profitne centre, troškovne centre te pseudoprofitne centre.

Politika kamatnih stopa u bankama – Društvena korist banaka je velika i manifestira se u svim segmentima. Banke angažiraju štednju, financiraju razvoj, promet, potrošnju i investicije uz vlastiti imperativ profitabilnosti, ekonomičnosti i rentabilnosti. Cilj svake banke u dužem vremenskom periodu jest aktivna pozicija na financijskom tržištu bankarskih usluga, stvaranje prepoznatljivog imena i kakvoće usluga, te ostvarenje pozitivnog financijskog rezultata uz uvećanje neto vrijednosti. Ostvarenje postavljenih ciljeva banke definiraju izabranom strategijom upravljanja.

Politika kamatnih stopa u bankama dio je politike upravljanja kreditnim potencijalom banke, koji ne može postojati bez postojanja viškova štednje. Banke stoga sudjeluju na dva cjenovno suprotstavljena tržišta, tržištu depozita na kojem je cilj najmanji trošak i tržištu zajmova na kojem je cilj najveći prihod. Na tržištu zajmova, banke kao financijski posrednici sve odluke donose temeljem informacija s tržišta.

Dostupnost u vremenu i sadržaju aktualnih informacija jedan je od preduvjeta savršenog financijskog tržišta, ponajviše tržišta depozita i kredita. Informacije značajne za investicijske odluke krasi odlika nesavršenosti.²⁰ Nesavršenost informacija karakteristika je složenih društvenih sustava i njihovo prirodno stanje. Uslijed toga, u bilateralnom ili multilateralnom tržišnom odnosu pojedinci će dominirati sukladno informacijskim prednostima, uz pretpostavljene ostale identične uvjete nužne za tržišno natjecateljstvo, pa vrijedi sintagma da su informacije na tržištu među tržišnim sudionicima asimetrično raspoređene.²¹

²⁰ Arnott, R., Greenwald, B., Stiglitz, J. E. (1994): Information and Economic Efficiency, Information Economics and Policy, 6 (1), str. 77-88.

²¹ Stiglitz, J. E., Greenwald, B. C. (1990): Asymmetric information and the new theory of the firm: Financial constraints and risk behaviour, American Economic Review, 80 (2), str. 160-165.

Uz pretpostavku nesavršenih tržišnih informacija i njihove asimetrične distribucije, informacija makro ili mikro prirode poslovnih odnosa, banka se stavlja u položaj anti selekcije, ili negativne selekcije, investicijskog izbora.²² Proces analize kreditnih zahtjeva klijenata i njihove kreditne sposobnosti obuhvaća prikupljanje, analizu i selekciju svih raspoloživih odnosnih informacija. U teoriji su poznate dvije vrste distribucije informacija između tržišnih sudionika: signalna metoda i nadzor i analiza tržišnog subjekta ili tržišnog procesa.

Na osnovi nesavršenih i asimetrično distribuiranih raspoloživih informacija, stvara se tržišna ravnoteža ugovornih odnosa između sudionika tržišta. Nesavršenost informacija i složeni tržišni odnosi nakon ugovornog odnosa stvaraju preduvjete da jedna od ugovornih strana može vlastitim djelovanjem dovesti drugu u nepovoljan položaj. Ukoliko je pri tome prisutna namjera, takav se događaj u ekonomskoj teoriji naziva moralnim hazardom, koji se najbolje uočava u namjenskom korištenju kreditnih sredstava, odsustvu dobrog gospodara u upravljanju i time umanjujući kreditnu sposobnost dužnika, investicijama u projekte malih vjerojatnosti povrata, zloupotrebama u cirkulaciji novčanih tokova te drugim radnjama u neskladu s ugovornim odredbama i dobrom vjerom. I obrnuto, moralnom hazardu može biti izložen i dužnik lošim poslovanjem banke i nepoštivanjem ugovora ili nepisanih pravila u odnosu s klijentom.

U slučaju postojanja asimetrije informacija, moralnog hazarda i smanjene kreditne sposobnosti pojedinih dužnika, politika kamatnih stopa u bankama određena je njihovim stavom prema sigurnosti, ekonomičnosti i rentabilnosti poslovanja. To je sastavni dio ukupne strategije i politike banke. Dodamo li izazovu optimalne politike kamatnih stopa u bankama i njihovu valutnu i vremensku strukturu, asimetriju informacija na strani vlasnika depozita o njihovim potrebama za likvidnosti te ročnu transformaciju prikupljenih depozita problem se dodatno usložava.²³

Politika kamatnih stopa u bankama u svojoj se cjelini upotpunjuje internom ekonomijom banke koja opće principe prilagođava pojedinačnoj strukturi. U slučaju minimalne zadovoljavajuće kreditne sposobnosti klijenata, banke će odobriti kredite s ciljem ostvarenja kamatnog prinosa uz pridružen rizik njegova ostvarenja.

²² Brennan, M., Kraus, A.: Efficient financing under asymmetric information, *The Journal of Finance* 42 (5), str. 1225.

²³ Pojatina, D.: Dometi bankovnog posredništva, *Ekonomika misao i praksa*, God XIII, br. 1, str. 75 – 94.

Uobičajeni cjenovni mehanizam uravnoteženja ponude i potražnje na tržištu kod kredita ne vrijedi. U slučaju dovoljnih sredstava banke će ograničiti kreditne plasmane (ponudu kredita), unatoč dovoljne potražnje od strane potencijalnih dužnika. Kamatna stopa kao cijena kredita koju su dužnici voljni platiti razmjerna je s rizikom investicijskih projekata. Veći kamatni rashod zahtijeva veći očekivani povrat od investicije, a time i veći rizik ulaganja. Banka će u prosjeku birati one klijente ili investicijske projekte koje je voljna financirati, sa zadovoljavajućom razinom rizika i pripadajućim prinosom.

5.2. Trošak financiranja hrvatskih banaka

Trošak financiranja hrvatskih banaka se preljeva direktno na sve sudionike gospodarskog sustava preko mehanizma kamatne stope pri čemu će smjer kretanja kamatnih stopa ovisiti o kretanju troška financiranja hrvatskih banaka. Kako je kamatna stopa trošak za korisnike posuđenih sredstava, svako povećanje kamatnih stopa potaknuto pogoršanjem kreditnog ranga zemlje poskupljuje jednako i postojeća zaduženja i nova zaduženja. Rast kamatnih stopa poslovnim subjektima dovodi do smanjenju broja projekata koji su ekonomski isplativi jer se moraju diskontirati po novoj uvećanoj diskontnoj stopi. Također, rast kamata dovodi do povećanog odljeva likvidnih sredstava iz poslovnih subjekata zbog plaćanja većih kamata. Posljedično dolazi do smanjenja investicijskog potencijala poslovnih subjekata, a u konačnici dolazi do smanjenje konkurentnosti cjelokupnog gospodarstva jedne zemlje.²⁴

Veća kamatna stopa može dovesti do rasta inflacije i nezaposlenosti gospodarstva zemlje u kojoj kamate rastu. Veći kamate uzrokuju smanjenje profita poslovnih subjekata koji koriste financijsku polugu.²⁵

Troškovi financiranja hrvatskih banaka mogu utjecati na visinu kamatnih stopa jer se on nalazi u funkciji kamatne stope kao kreditni rizik. Na rizik zemlje poslovni subjekti ne mogu utjecati, ali za njih to može obaviti država.

²⁴ Čuvalo, A. (2010): Značaj rizika države u strukturi troška financiranja gospodarstva republike Hrvatske, Ekonomski fakultet, Split, str. 58.

²⁵ Veselica, V. (2002): Kamatna i profitna stopa, Ekonomski pregled, 53 (7-8), str. str.610, Internet raspoloživo na: <http://hrcak.srce.hr/28364>, preuzeto 18.7.2017.

Takvim ponašanjem država će olakšati pristup domaćih poslovnih subjekata domaćem i međunarodnom tržištu kapitala što će u konačnici rezultirati većim ekonomskim razvojem države.²⁶

Interna ekonomija poduzeća događa segmentiranjem njegovih organizacijskih dijelova u profitne centre koji dezintegriraju upravljačku strukturu s ciljem veće efikasnosti, ekonomičnosti i rentabilnosti. Profitni centri jesu interni organizacijski dijelovi poduzeća gdje se zadaje, mjeri i kontrolira ostvaren profit kao pridruženi dio ukupnog profita poduzeća u odnosima između samih organizacijskih dijelova te organizacijskih dijelova i eksternog tržišta. Postojanje međuorganizacijskih odnosa prometa, razmjene i mjere uspjeha pretpostavka je postojanja interne ekonomije poduzeća.

Profitni centri mogu biti ekonomski zavisni ili nezavisni. Kod ekonomski zavisnih centara prisutni su transferi među njima, dok ih kod ekonomski nezavisnih centara nema. Razlikuju se dvije vrste referentnih transfernih cijena, troškovno i tržišno temeljene. Koji pristup ćemo izabrati, ovisi o ciljnoj vrijednosti profita sektora riznice. Troškovni pristup strukture međusektorskih internih transfernih cijena izabire se ukoliko je pretpostavka da je ciljni profit sektora riznice nula. U ovom slučaju, sektor riznice nije primarno profitabilan sektor, već mu se profit podređuje ostalim profitabilnim centrima i banci u cjelini. Tržišni pristup strukture međusektorskih internih transfernih cijena kod pretpostavke da sektor riznice u okviru interne ekonomije djeluje samostalno, a profit mu nije podređen primarnoj funkciji upravljanja likvidnosti banke za razliku od troškovnog pristupa. Tržišni pristup također i potiče natjecateljstvo između profitnih centara, a ciljevi i politike kamatnih stopa usmjeravaju se prema tržišnoj realnosti.

Na vrhu organizacijske strukture komercijalne banke je uprava banke koja se dijeli s jedne strane na profitne centre banke, a s druge strane na troškovne ili pseudoprofitne centre banke. U profitnim centrima se zadaje, mjeri i kontrolira ostvaren profit kao pridruženi dio ukupnog profita poduzeća, kako između samih organizacijskih dijelova, tako i između organizacijskih dijelova i eksternog tržišta. Unutar profitnih centara banke razlikuju se sektor riznice, sektor gospodarstva i sektor stanovništva. S druge strane su troškovni centri, čiji je temeljni cilj uspješno upravljanje troškovima i njihova racionalizacija u procesu proizvodnje.

²⁶ Čuvalo, A.: op. cit., str. 58.

Dok pseudoprofitni centri koji biježe profit samo u interno postavljenim obračunima transakcija, temeljem iskustvenih ili normativa te tržišnim troškom. Troškovni ili pseudoprofitni centri banke dijele se na sektor računovodstva, sektor plana i kontrole, sektor informatike, sektor nabave i općih poslova, sektor kreditnog i tržišnog rizika te marketing banke.

Temeljna djelatnost banke je mobilizacija neuposlone štednje i njezino alociranje za financiranje privrednih deficita, a interna ekonomija profitnih centara realizira se kroz kamatu, odnosno cijenu, po kojoj se fondovi posuđuju i uzajmljuju.

Interne transferne cijene su mehanizam upravljanja strukturom imovine i obveza te profitom svakog profitnog centra, ali i banke u cjelini. Teorija definira interne transferne cijene kao mehanizam obračuna prihoda na razini interne organizacijske jedinice, pojedinačnog proizvoda ili neke druge izabrane svrhovite upravljane kategorije. Shvatimo li banku kao instituciju u transferu štednje između sposobnosti i potreba za financiranjem među stožerima društvene reprodukcije u totalu financijskog sustava, interne transferne cijene određuju najveći trošak izvora i najmanji prihod plasmana kao graničnu vrijednost dokle će banka zadržati konkurentnost uz ostvarivanje očekivanog prihoda. U procesima pozajmljivanja i uzajmljivanja banka stvara financijske imovine, a proces financijskog posredništva definira joj i karakter proizvodne funkcije u stvaranju nove vrijednosti u gospodarstvu. Pri tome svaki pojedinačni profitni centar ima drugačiju ulogu i odgovornost u proizvodnom procesu banke.

5.3. Rizična struktura imovine hrvatskih banaka

Iako posljedice propadanja banaka mogu biti katastrofalne, zaštitom velikih banaka od propasti (engl. bailout) država stvara moralni hazard, čija su efekti razorniji i od samih kriza. Prema Mishkin (2005) kada je institucija zaštićena od propasti, deponenti vjeruju da će država intervenirati ukoliko se banka nađe u problemima, stoga su sigurni da neće pretrpjeti gubitke ukoliko se takav scenarij doista i ostvari. Stoga oni nemaju nikakvog poticaja da vrše nadzor aktivnosti banke u kojoj su njihova sredstva deponirana. Pored navedenoga, inertni su i pri povlačenju svojih sredstava iz banke ukoliko i primijete da banka preuzima previše rizika.

Zbog nedostatka discipline koju nameću deponenti, bankovni menadžeri su spremniji upuštati se u rizičnije poslove i time povećavati vjerojatnost nastanka problema. Problem moralnog hazarda posebice je izražen kod sistemski velikih banaka jer njihova propast vodi visokom sistemskom riziku koji može ugroziti čitav financijski sustav, stoga su država i državne institucije posebice spremne stati u zaštitu deponenata velikih, sistemski važnih banaka, štiteći njihove depozite čak i iznad iznosa kojega pokriva osiguranje depozita.

Uzrok stvaranja moralnog hazarda je problem vremenske (ne)konzistentnosti monetarne politike. Stern i Feldman (2004) zaključuju da odluke regulatora, da se ne upuštaju u spašavanje 32 banaka koje su „prevelike da bi propale“ nisu vremenski konzistentne – kada se sistemski velika banka nađe na rubu propasti, regulatori će najčešće ipak pogaziti svoju odluku zbog straha od širenja krize na ostale banke u sustavu. Neosigurani deponenti, znajući da regulatori imaju strah od širenja krize, očekuju da će regulatori pogaziti svoju odluku i ipak krenuti u spašavanje posrnule banke, stoga neće nadgledati poslovanje velikih banaka. Kada bi odluke regulatora bili vremenski konzistentne, neosigurani deponenti bili bi spremniji nadgledati poslovanje banke zbog straha od vlastitih gubitaka te bi tržište samo discipliniralo rizično poslovanje banaka i reduciralo moralni hazard koji u njima nastaje.

Ukoliko bi država i njezine institucije zauzele čvrsto stajalište da će pokrenuti postupak likvidacije banaka koje se nađu u problemima i pritom isplatiti samo depozite osigurane od strane agencije za osiguranje depozita, tada bi veliki deponenti, imali poticaja nadgledati aktivnosti banke i bili bi spremni povlačiti svoja sredstva iz banke ukoliko bi poslovanje banke bilo previše rizično. Kako bi spriječile povlačenja depozita, banke bi opreznije kreirale svoje portfelje. Međutim, kada deponenti shvate da banka ima status „prevelike da bi propala“, oni gube poticaj u vršenju nadzora nad poslovanjem banke što kao posljedicu ima preuzimanje većih rizika i veću vjerojatnost pojave problema u poslovanju. Upravo se takav scenarij i dogodio 80-ih godina 20-og stoljeća, kada su velike banke preuzimale veće rizike od malih banaka što je rezultiralo visokim gubicima za velike banke, državnim intervencijama i raspravama o opravdanosti doktrine o bankama koje su „prevelike da bi propale“ (Boyd i Gertler, 1993).

6. ANALIZA REZULTATA ISTRAŽIVANJA

6.1. Analiza utjecaja veličine banke na trošak financiranja kreditnog kapaciteta

Apsolutna veličina banke mjeri se ukupnom vrijednošću njezine cjelokupne imovine koja se kod najvećih suvremenih banaka izražava u stotinama, ponekad i tisućama milijardi američkih dolara. Očekivanja banaka da će biti spašene u slučaju problema u poslovanju stvaraju moralni hazard koji je posebice prisutan kod velikih banaka zbog veće vjerojatnosti da će ih država uistinu i spasiti uslijed straha od prelijevanja krize i negativnih posljedica za cjelokupni financijski i gospodarski sustav. S obzirom na navedeno, u nastavku u tablici 6.1.1. slijedi prikaz nekoliko hrvatskih banaka i njihove ukupne imovine. Izabrane su po tri banke iz kategorije velikih, srednjih i manjih banaka.

Tablica 6.1.1. Primjer nekoliko hrvatskih banaka i njihova ukupna imovina

Naziv banke	Ukupna imovina (u tisućama kn)
Zagrebačka banka d.d. (ZABA)	102.093.341
Privredna banka Zagreb (PBZ)	68.952.902
Erste banka	56.389.933
Hypo Alpe-Adria-Bank d.d.	23.603.578
OTP banka Hrvatska d.d.	15.265.665
Sberbank d.d.	9.757.553
Karlovačka banka d.d.	2.100.240
Samoborska banka d.d.	479.507
Tesla štedna banka d.d.	6.309

Izvor: Hrvatska narodna banka (2017.)

Kako vidimo iz tablice 6.1.1., za analizu su uzete tri vodeće banke u Hrvatskoj po veličini imovine, a to su: Zagrebačka banka d.d., Privredna banka Zagreb i Erste banka. Radi vršenja usporedbe utjecaja veličine banke na trošak financiranja kreditnog kapaciteta u analizu su uključene i tri banke za koje možemo reći da spadaju među srednje velike banke, te tri manje banke. Da bismo mogli izvršiti analizu postavlja se pitanje koliki su konkretni iznosi kredita i potraživanja u spomenutim bankama u određenom promatranom periodu.

Shodno navedenome, u nastavku u tablici 6.1.2. prikazani su iznosi kredita i potraživanja iz aktive bilance za devet prethodno prikazanih banaka i troškovi ispravka vrijednosti i rezerviranja (2016.godina).

Tablica 6.1.2. Iznosi kredita i potraživanja u 2016. godini za devet promatranih banaka

Naziv banke	Iznos kredita i potraživanja (u tisućama kn)	Udio ispravka potraživanja
Zagrebačka banka d.d.	68.120.363	0.33% (221.532)
Privredna banka Zagreb (PBZ)	43.866.703	0.01% (-6.350)
Erste banka	36.378.275	0.08% (30.114)
Hypo Alpe-Adria-Bank d.d.	13.931.825	0.41% (-57.090)
OTP banka Hrvatska d.d.	10.542.285	0.74% (78.451)
Sberbank d.d.	6.126.829	0.50% (30.593)
Karlovačka banka d.d.	1.108.380	0.83% (9.251)
Samoborska banka d.d.	180.727	0.31% (-569)
Tesla štedna banka d.d.	2.202	11.49 (253)

Izvor: Hrvatska narodna banka (2017.)

Ako promotrimo podatke iz tablice 6.1.2., odmah možemo uočiti da su iznosi kredita i potraživanja direktno vezani na veličinu banke. U većim bankama su iznosi kredita i potraživanja veći, a što je banka manja iznosi opadaju. Također možemo uočiti da je udio ispravka potraživanja u ukupnom iznosu potraživanja i kredita u većim bankama najčešće znatno manji nego u onim manjim bankama. Iako i velike banke dosta međusobno osciliraju s tog aspekta. Kako bismo mogli provesti potpunu analizu nedostaju nam i podaci - financijske obveze koje se vrednuju po amortiziranom trošku i kamatni troškovi. Spomenuti podaci se nalaze u bilanci 6.1.3. koja slijedi u nastavku.

Tablica 6.1.3. Iznosi financijskih obveza koje se vrednuju po amortiziranom trošku, kamatnih troškova i troškova ispravka vrijednosti i rezerviranja

Naziv banke	Iznos fin. obaveza koje se vrednuju po amortiziranom trošku	Kamatni troškovi
Zagrebačka banka d.d.	83.000.897	1.233.682
Privredna banka Zagreb (PBZ)	55.891.239	306.859
Erste banka	49.117.707	441.239
Hypo Alpe-Adria-Bank d.d.	20.390.876	212.259
OTP banka Hrvatska d.d.	13.254.022	79.597
Sberbank d.d.	8.325.463	68.822
Karlovačka banka d.d.	1.933.900	16.956
Samoborska banka d.d.	398.816	2.313
Tesla štedna banka d.d.	3.926	55

Izvor: Hrvatska narodna banka (2017.)

Temeljem podataka prikazanih u tablici 6.1.3., kao i u prethodnoj tablici 6.1.2., možemo zaključiti i da su veće banke spremnije prihvatiti veći rizik. Iako moramo konstatirati da to nije uvijek slučaj. Drugim riječima, određene veće banke su spremnije na veći udio rizičnije imovine tj. spremne su na veći kamatni trošak za pribavljanje temeljnih izvora sredstava kako bi na taj način osigurale bolji kreditni kapacitet. No, to ne mora uvijek biti pravilo. U dosadašnjim ekonomskim istraživanjima ne postoji jedinstven odgovor na pitanje o utjecaju veličine banke na preuzimanje rizika. Određeni autori su također zaključili da se udio rizičnije imovine u bankovnim portfeljima povećaju s porastom veličine bankovnih institucija, dok drugi autori dolaze do zaključka da se velike banke ne upuštaju u rizičnije poslove od malih banaka. Ostale studije pokazale su da banke koje su čvršće povezane s drugim bankama i ostalim financijskim institucijama imaju veću vjerojatnost upadanja u probleme za vrijeme financijskih kriza od ostalih banaka.

6.2. Analiza utjecaja troška financiranja na rizičnu strukturu imovine hrvatskih banaka

Banke prikupljaju sredstva iz različitih izvora: depozitnih i nedepozitnih izvora, te prikupljena sredstva usmjeravaju klijentima u obliku kreditnih i nekreditnih plasmana. Financijski potencijal jedne banke se definira kao zbroj svih izvora sredstava, a koje banka preusmjerava u različite vrste plasmana. Banke prikupljaju depozite i pribavljaju kreditna sredstva od domaćih i stranih fizičkih i pravnih osoba u domaćoj i stranim valutama. U nastavku u tablici 6.2.1. možemo vidjeti glavne izvore financiranja za protekle 2016. godinu i za prvih šest mjeseci 2017. godine u domaćoj valuti, a u tablici 6.2.2. isti prikaz za valutu EUR.

Tablica 6.2.1. Glavni izvori sredstava u pasivi kreditnih institucija u 2016. i 2017. godini – stanja na kraju mjeseca – domaća valuta (u kunama)

Datum	HRK		
	Fizičke osobe	Fizičke osobe i nefinancijski sektori	Sve fizičke i pravne osobe
31. 1. 2016. NP	45.450.758.924	85.510.870.628	107.395.714.908
29. 2. 2016. NP	45.546.039.167	85.031.372.830	107.241.958.240
31. 3. 2016. NP	45.463.696.266	84.535.660.002	105.944.058.259
30. 4. 2016. NP	45.528.296.645	84.648.088.294	105.594.219.465
31. 5. 2016. NP	45.872.094.877	86.579.986.822	107.424.259.551
30. 6. 2016. NP	46.605.069.342	89.299.985.921	110.252.398.870
31. 7. 2016. NP	47.828.089.481	92.185.421.509	112.607.151.300
31. 8. 2016. NP	48.874.691.972	94.486.304.491	114.709.851.927
30. 9. 2016. NP	48.819.310.861	94.190.659.361	114.734.915.346
31. 10. 2016. NP	48.494.536.352	93.366.052.347	112.518.003.003
30. 11. 2016. NP	49.151.163.921	93.358.231.625	111.848.065.247
31. 12. 2016. NP	49.892.146.668	96.069.274.979	116.174.282.524
31. 1. 2017. NP	50.302.488.700	94.138.970.531	114.398.911.510
28. 2. 2017. NP	50.761.862.762	94.767.161.679	114.462.541.564
31. 3. 2017. NP	50.378.037.523	94.791.699.920	113.455.758.883
30. 4. 2017. NP	50.763.884.713	95.126.124.316	114.676.915.724
31. 5. 2017. NP	50.916.927.904	95.774.614.840	114.553.597.614
30. 6. 2017. NP	51.420.289.740	98.108.219.394	117.927.095.581

Izvor: Hrvatska narodna banka (2017.), <http://www.hnb.hr/statistika/statisticki-podaci/kreditne-institucije/pokazatelji-poslovanja-kreditnih-institucija> (pristup 27.8.2017.)

Tablica 6.2.2. Glavni izvora sredstava u pasivi kreditnih institucija u 2016. i 2017. godini – stanja na kraju mjeseca – EUR (u kunama)

Datum	EUR		
	Fizičke osobe	Fizičke osobe i nefinancijski sektori	Sve fizičke i pravne osobe
31. 1. 2016. NP	128.687.040.974	153.328.411.070	195.318.954.793
29. 2. 2016. NP	127.686.471.559	152.158.942.279	193.289.413.903
31. 3. 2016. NP	125.503.480.969	149.079.783.771	188.379.457.230
30. 4. 2016. NP	123.866.624.835	148.487.506.227	185.703.494.953
31. 5. 2016. NP	123.850.220.941	148.555.063.793	186.227.141.222
30. 6. 2016. NP	124.004.655.913	148.155.746.993	185.295.240.666
31. 7. 2016. NP	125.064.032.656	151.512.347.606	187.362.310.821
31. 8. 2016. NP	126.077.949.818	154.832.300.524	190.995.830.834
30. 9. 2016. NP	126.718.757.498	154.928.255.047	190.082.893.106
31. 10. 2016. NP	125.931.092.469	153.914.871.054	188.719.534.621
30. 11. 2016. NP	126.224.170.388	155.637.134.708	188.930.576.799
31. 12. 2016. NP	126.071.264.971	152.478.908.961	184.257.000.424
31. 1. 2017. NP	124.170.129.348	149.857.287.970	179.561.357.288
28. 2. 2017. NP	122.766.458.245	148.514.215.848	177.664.702.358
31. 3. 2017. NP	122.137.535.342	148.026.330.505	178.756.215.679
30. 4. 2017. NP	122.023.601.994	145.038.404.041	174.407.528.617
31. 5. 2017. NP	120.655.985.202	143.558.169.764	175.230.732.332
30. 6. 2017. NP	120.267.831.633	144.580.630.665	175.239.825.242

Izvor: Hrvatska narodna banka (2017.), <http://www.hnb.hr/statistika/statisticki-podaci/kreditne-institucije/pokazatelji-poslovanja-kreditnih-institucija> (pristup 27.8.2017.)

Glavni izvori sredstava prikazani u tablici 6.2.1. i 6.2.2., u 2016. i 2017. godini, jesu transakcijski računi, depoziti, primljeni krediti i izdane dužničke vrijednosnice s obzirom na tri kategorije – fizičke osobe, fizičke osobe i nefinancijski sektori te sve fizičke i pravne osobe. Fizičke osobe uključuju i nerezidente. Nefinancijski sektori uključuju pravne osobe, rezidente i nerezidente, koji ne pripadaju nekom od financijskih sektora. Stanja za obuhvate "Fizičke osobe" i "Fizičke osobe i nefinancijski sektori" odnose se samo na transakcijske račune i depozite koji nisu maržni, hibridni ili podređeni. Stanja za obuhvat "Sve fizičke i pravne osobe" odnose se na sve fizičke i pravne osobe (uključujući i one iz financijskih sektora), kao i na sve glavne izvore sredstava banaka (uključujući i maržne depozite, hibridne i podređene instrumente te primljene kredite i izdane dužničke vrijednosnice).

„EUR“ uključuje izvore sredstava u istoimenoj valuti, kao i kunske izvore sredstava indeksirane u toj valuti. "HRK" ne uključuje izvore sredstava indeksirane uz stranu valutu.²⁷

Izvori sredstava prikazani u tablici 6.2.1. pristigli iz kategorije „Fizičke osobe“, postepeno su se povećavali od početka 2016. godine, a rast se nastavio i u 2017. godini. Izvori sredstava pristigli iz kategorije „Fizičke osobe i nefinancijski sektori“ u 2016. godini bilježe blaže oscilacije tj. u određenim mjesecima blagi pad, pa u određenim nanovo blagi rast itd. Početak 2017. godine bilježi u ovoj kategoriji pad u odnosu na sam kraj 2016. godine i slična se situacija nastavlja sve do lipnja 2017. godine. U lipnju 2017.g. možemo uočiti novi značajniji rast. U kategoriji „Sve fizičke i pravne osobe“ na kraju 2016. godine je zabilježen značajniji rast u odnosu na sam početak iste godine, a onda u 2017. godini slijedi blagi pad koji se uglavnom nastavlja sve do lipnja. U lipnju 2017. godine slijedi prvi značajniji rast u odnosu na sam kraj 2016. godine.

Izvori sredstava prikazani u tablici 6.2.2., u valuti EUR u sve tri kategorije su na početku 2017. godine značajnije pali u odnosu na isto razdoblje 2016. godine. Ipak, mora se konstatirati da je najveći izvor sredstava vidljiv upravo u EUR valuti.

Na pribavljena i prikupljena sredstva banke plaćaju ugovorenu kamatu i dužne su ih vlasniku staviti na raspolaganje u skladu s ugovorom. Zbog sve većih kamatnih stopa te ozbiljnije konkurencije, banke su počele veću pozornost pridavati pronalasku novih izvora sredstava i praćenju kombinacija izvora sredstava i troškova svojih depozitnih i nedepozitnih obveza. Velike banke počinju tražiti načine da im obveze u bilanci mogu osigurati rezerve i likvidnost. To dovodi do razvoja novih financijskih instrumenata i ekspanzije kredita.²⁸ U skladu s navedenim važno je sagledati i kamatne troškove za prethodno prikazane glavne izvore sredstava u pasivi kreditnih institucija. Isto je prikazano u tablici 6.2.3.

²⁷ Hrvatska narodna banka (2017.), <http://www.hnb.hr/statistika/statisticki-podaci/kreditne-institucije/pokazatelji-poslovanja-kreditnih-institucija> (pristup 27.8.2017.)

²⁸ Rose, P. S. (2005.): Menadžment komercijalnih banaka, MATE, Zagreb, str. 208.

Tablica 6.2.3. Kamatni troškovi za glavne izvore sredstava u pasivi kreditnih institucija u 2016. i 2017. godini (u kunama)

Datum	HRK		
	Fizičke osobe	Fizičke osobe i nefinancijski sektori	Sve fizičke i pravne osobe
Trosmjesečje			
2016./I. NP	151.992.678	209.238.257	314.346.163
2016./II. NP	140.286.585	195.431.488	297.909.721
2016./III. NP	132.211.520	186.474.170	264.634.049
2016./IV. NP	119.008.481	168.400.280	245.686.926
2017./I. NP	105.034.429	144.470.933	207.429.291
2017./II. NP	96.282.187	131.664.509	190.654.925
	EUR		
2016./I. NP	555.134.124	603.705.080	832.717.528
2016./II. NP	488.703.306	527.944.440	731.181.433
2016./III. NP	443.044.561	479.151.689	665.436.777
2016./IV. NP	390.338.174	423.050.662	624.654.110
2017./I. NP	316.790.558	341.644.090	494.820.723
2017./II. NP	275.636.000	295.737.809	431.500.948

*„HRK“ ne uključuje izvore sredstava indeksirane uz stranu valutu

Izvor: Hrvatska narodna banka (2017.), <http://www.hnb.hr/statistika/statisticki-podaci/kreditne-institucije/pokazatelji-poslovanja-kreditnih-institucija> (pristup 27.8.2017.)

U tablici 6.2.3. vidimo da su kamatni troškovi za glavne izvore sredstava u domaćoj valuti u kategoriji „Fizičke osobe“ bili najveći u prvom tromjesečju 2016. godine. Potom slijedi pad kamatnih troškova za naredna tri tromjesečja 2016. godine. U 2017. godini se pad kamatnih troškova u istoj kategoriji nastavlja. Sasvim ista situacija je i u preostale dvije kategorije. Kamatni troškovi za glavne izvore sredstava u EUR valuti također padaju od početka 2016. godine do lipnja 2017. godine i to u sve tri kategorije.

U nastavku u tablici 6.2.4. prikazan je izračun prosječnog kamatnog troška za izvore financiranja u domaćoj valuti i EUR-u, za svaku pojedinu kategoriju i s obzirom na svaki pojedini promatrani period.

Tablica 6.2.4.: Udio kamatnih troškova u ukupnom volumenu za dani period

Tromjesečje	Ukupan volumen	Kamatni rashod ÷ volumen		
		HRK		
		Fizičke osobe	Fizičke osobe i nefinancijski sektor	Sve fizičke i pravne osobe
2016./I. NP	675.577.098	0.22	0.31	0.47
2016./II. NP	633.627.794	0.22	0.31	0.47
2016./III. NP	583.319.739	0.23	0.32	0.45
2016./IV. NP	533.095.687	0.22	0.32	0.46
2017./I. NP	456.934.653	0.23	0.32	0.45
2017./II. NP	418.601.621	0.23	0.31	0.46
		EUR		
2016./I. NP	1.991.556.732	0.28	0.30	0.42
2016./II. NP	1.747.829.179	0.28	0.30	0.42
2016./III. NP	1.587.633.027	0.28	0.30	0.42
2016./IV. NP	1.438.042.946	0.27	0.29	0.43
2017./I. NP	1.153.255.371	0.27	0.30	0.43
2017./II. NP	1.002.874.757	0.27	0.29	0.43

Izvor: Samostalna izrada autorice

Iz tablice 6.2.4. vidimo da je najveći udio kamatnih troškova u 2016. godine, u ukupnom volumenu, onaj iz kategorije „Sve fizičke i pravne osobe“. Jednaka je situacija i u 2017. godini. Također možemo primijetiti da je za svaku pojedinu kategoriju odstupanje gotovo zanemarivo s obzirom na svaki promatrani period.

Temeljem svih prethodno prikazanih podataka možemo vidjeti da se trošak financiranja, odnosno kamatni trošak, mijenja shodno promjenama u strukturi glavnih izvora sredstava. Taj trošak financiranja ima direktan utjecaj na rizičnu strukturu imovine banke. Drugim riječima, kamatni se rizik za banku pojavljuje pri transformaciji kratkoročno pribavljenih sredstava u dugoročne plasmane. Poslovanje banke stalno je izloženo kamatnom riziku, stoga je nemoguće banku izolirati od utjecaja promjena kamatnih stopa. Kada kamatne stope rastu, prihodi banke mogu padati kada ona svoje obveze otplaćuje po višim kamatnim stopama nego što su one koje naplaćuje na svoju aktivu.

U nastavku u tablici 6.2.5. prikazane su kunske kamatne stope s obzirom na kunske depozite i kredite bez valutne klauzule.

Tablica 6.2.5. Kamatne stope kreditnih institucija na kunske depozite i kredite bez valutne klauzule

Datum	Kamatne stope (%)		Iznos stanja (mil. kuna)	
	Depoziti	Krediti	Depoziti	Krediti
01.16.	2,33	7,05	30.574,2	55.651,5
02.16.	2,29	6,97	30.445,8	57.574,3
03.16.	2,21	6,92	30.621,2	59.478,8
04.16.	2,15	6,85	30.858,9	61.668,1
05.16.	2,12	6,78	30.482,8	63.466,9
06.16.	2,06	6,74	30.335,2	64.859,5
07.16.	1,98	6,67	30.901,6	65.239,1
08.16.	1,91	6,66	30.908,6	65.643,1
09.16.	1,87	6,60	30.858,1	66.434,8
10.16.	1,81	6,58	30.536,7	67.603,0
11.16.	1,75	6,55	30.821,2	68.413,5
12.16.	1,65	6,54	31.034,6	69.021,4
01.17.	1,63	6,44	30.709,0	69.276,7
02.17.	1,57	6,43	30.597,8	70.177,9
03.17.	1,52	6,42	30.264,7	71.016,4
04.17.	1,48	6,39	29.746,3	71.971,7
05.17.	1,47	6,36	29.604,6	72.973,5
06.17.	1,45	6,31	29.566,6	73.393,1

Izvor: Hrvatska narodna banka (2017.), <http://www.hnb.hr/statistika/statisticki-podaci/kreditne-institucije/kamatne-stope> (pristup 27.8.2017.)

Ako sagledamo podatke prikazane u tablici 6.2.5. i usporedimo ih s prethodno prikazanim podacima, možemo zaključiti da su prosječne kamatne stope koje banke naplaćuju na svoju aktivu tj. u ovom slučaju na kunske depozite i kredite bez valutne klauzule, više od prosječnih kamatnih troškova koje banke plaćaju za glavne izvore svojih sredstava u promatranim mjesecima 2016. i 2017. godine.

U nastavku u tablici 6.2.6. prikazane su pak kunske kamatne stope na depozite i kredite i to s valutnom klauzulom.

Tablica 6.2.6. Kamatne stope kreditnih institucija na kunske depozite i kredite s valutnom klauzulom

Datum	Kamatne stope (%)		Iznos stanja (mil.kuna)	
	Depoziti	Krediti	Depoziti	Krediti
01.16.	2,85	5,84	7.373,8	99.801,1
02.16.	2,84	5,93	7.313,4	96.752,1
03.16.	2,84	5,95	7.177,8	94.117,2
04.16.	2,82	5,93	7.069,0	92.467,0
05.16.	2,79	5,89	6.983,2	91.843,7
06.16.	2,77	5,87	7.008,0	91.218,0
07.16.	2,75	5,76	6.940,8	89.763,6
08.16.	2,73	5,71	6.928,3	88.755,3
09.16.	2,70	5,68	6.933,9	87.985,5
10.16.	2,68	5,65	6.897,2	87.239,2
11.16.	2,66	5,62	6.880,5	87.202,1
12.16.	2,61	5,58	6.988,2	87.766,8
01.17.	2,58	5,47	6.818,8	86.047,2
02.17.	2,56	5,43	6.637,2	85.098,6
03.17.	2,53	5,39	6.571,7	84.843,2
04.17.	2,52	5,35	6.565,0	85.230,0
05.17.	2,51	5,30	6.489,6	85.330,0
06.17.	2,49	5,26	6.437,8	84.646,9

Izvor: Hrvatska narodna banka (2017.), <http://www.hnb.hr/statistika/statisticki-podaci/kreditne-institucije/kamatne-stope> (pristup 27.8.2017.)

Ako pak pogledamo podatke u tablici 6.2.7. i usporedimo ih s prethodno prikazanim podacima, prvo možemo uočiti da su prosječne kamatne stope koje banke naplaćuju na svoju aktivu tj. u ovom slučaju na kunske depozite i kredite s valutnom klauzulom, također više od prosječnih kamatnih troškova koje banke plaćaju za glavne izvore svojih sredstava u promatranim mjesecima 2016. i 2017. godine.

Možemo uočiti i da su prosječne kamatne stope koje banke naplaćuju na kunske depozite s valutnom klauzulom više u odnosu na kunske depozite bez valutne klauzule, dok je kod kredita obrnuti slučaj.

U nastavku u tablici 6.2.8. prikazane su devizne kamatne stope na devizne depozite i kredite.

Tablica 6.2.8. Kamatne stope kreditnih institucija na devizne depozite i kredite

Datum	Kamatne stope (%)		Iznos stanja (mil.kuna)	
	Depoziti	Krediti	Depoziti	Krediti
01.16.	1,92	4,53	126.719,5	10.422,0
02.16.	1,87	4,31	125.068,0	11.010,6
03.16.	1,82	4,22	121.411,4	11.036,6
04.16.	1,77	4,27	119.985,5	11.315,4
05.16.	1,69	4,32	119.762,9	10.998,9
06.16.	1,65	4,46	118.906,0	10.888,0
07.16.	1,58	4,46	117.914,4	10.924,3
08.16.	1,52	4,47	117.292,4	10.775,4
09.16.	1,46	4,42	117.013,9	10.964,6
10.16.	1,41	4,41	115.769,4	11.278,2
11.16.	1,37	4,30	115.024,8	11.132,8
12.16.	1,29	4,19	114.193,2	11.216,9
01.17.	1,24	4,21	111.601,7	11.156,0
02.17.	1,18	4,22	109.684,6	11.154,8
03.17.	1,13	3,97	108.366,5	11.148,8
04.17.	1,08	3,89	107.596,3	11.458,1
05.17.	1,04	3,87	105.627,3	11.674,3
06.17.	1,00	3,83	104.302,9	11.927,0

Izvor: Hrvatska narodna banka (2017.), <http://www.hnb.hr/statistika/statisticki-podaci/kreditne-institucije/kamatne-stope> (pristup 27.8.2017.)

Devizno tržište je dio ukupnog tržišta na kojem se trguje devizama, odnosno nacionalnim valutama po deviznom tečaju formiranom na osnovi njihove ponude i potražnje. Kako vidimo iz tablice 6.2.8., iznosi deviznih kredita u Hrvatskoj su zanemarivi u odnosu one kunske. No, kada su u pitanju depoziti, situacija je obrnuta. Devizne kamatne stope na depozite i na kredite su manje u odnosu na kunske kamatne stope na kunske kredite s valutnom klauzulom i bez valutne klauzule.

6.3. Prikaz rezultata istraživanja na konkretnom primjeru

Male banke odlikuju određene specifičnosti u odnosu na velike banke. Primjerice, male banke temelje svoje poslovanje na bliskim odnosima s klijentima te donose odluke o kreditiranju na temelju vlastitih saznanja i informacija o kreditnoj sposobnosti klijenata kao i poslovnim prilikama na užem geografskom području na kojem posluju. Prema klasifikaciji Hrvatske narodne banke, male banke su one čiji je udio aktive banke u aktivni bankovnog sustava manji od 1%

Tablica 6.31. Troškovi financiranja malih, srednjih i velikih banaka

Troškovi izvora financiranja (kamatni rashod/volumen depozita) (%)									
Male banke				Srednje i velike banke					
Imex	Jadranska	Podravska	Primorska	Kovanica	RBA	Erste	HPB	OTP	PBZ
1,20	1,03	0,93	1,04	1,13	0,52	0,88	0,68	0,59	0,54

Izvor: Hrvatska narodna banka (2017.), <http://www.hnb.hr/statistika/statisticki-podaci/kreditne-institucije/kamatne-stope> (pristup 1.9.2017.)

Tablica 6.3.2. Aritmetičke sredine troškova financiranja

Descriptive Statistics		
	N	Mean
Male Banke	5	1,0660%
Srednje i velike banke	5	0,6420%
Valid N (listwise)	5	

Tablica 6.3.3. Odstupanja od aritmetičke sredine malih banaka

One-Sample Statistics				
	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Male Banke	5	1,0660%	0,10310%	0,04611%

Prema podacima prikazanim u tablici 6.3.3., ne postoji značajno odstupanje između izvora troškova financiranja malih banaka i njihove aritmetičke sredine

Male banke često nisu u mogućnosti povećati svoj kapital dokapitalizacijom stoga drže višu razinu vlastitog kapitala kao zaštitu od mogućih gubitaka i sankcija regulatora. Pored navedenog, male banke nisu u mogućnosti diverzificirati portfelj izdanih kredita u mjeri u kojoj to mogu učiniti velike banke. Dodatno, velike banke su u mogućnosti privući prvoklasne klijente, dok malim bankama ostaju mali i rizični klijenti.

Tablica 6.3.5 Odstupanja od aritmetičke sredine srednjih i velikih banaka

One-Sample Test						
	Test Value = 1.066					
	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
					Lower	Upper
Male Banke	,000	4	1,000	0,00000%	-0,1280%	0,1280%

Tablica 6.3.6

One-Sample Statistics				
	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Srednje i velike banke	5	0,6420%	0,14670%	0,06560%

Ne postoji značajno odstupanje između troškova izvora financiranja (kamatni rashod/volumen depozita) srednjih i velikih banaka i njihove aritmetičke sredine.

Tablica 6.3.7. Odstupanja od aritmetičke sredine srednjih i velikih banaka

	Test Value = 0.6420					
	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
					Lower	Upper
Srednje i velike banke	,000	4	1,000	0,00000%	-0,1821%	0,1821%

Tablica 6.3.8. Povezanost troškova financiranja malih, srednjih i velikih banaka

Correlations			
		Male Banke	Srednje i velike banke
Male Banke	Pearson Correlation	1	-,583
	Sig. (1-tailed)		,151
	N	5	5
Srednje i velike banke	Pearson Correlation	-,583	1
	Sig. (1-tailed)	,151	
	N	5	5

Na temelju prethodno iznesenog donosi se zaključak o prihvatanju H0 hipoteze:

Veličina banke je izravno povezana s troškovima financiranja.

Ne postoji značajna povezanost, korelacija između troškova izvora financiranja malih banaka i srednjih i velikih banaka. Na temelju analize zaključujemo da je veličina banke izravno povezana s troškovima financiranja.

6.4. Usporedba rezultata istraživanja s hipotezama rada

Svrha istraživanja je prikupljanje podataka o troškovima financiranja velikih banaka te njihovom utjecaju na rizik poslovanja.

U cilju dobivanja takvih rezultata postavljena je sljedeća glavna su hipoteza koja glasi:

- **H0:** veličina banke izravno je povezana s troškovima financiranja i manjom razinom rizika financiranja aktiva.

Velike banke u procjeni kreditne kvalitete shvaćene su sigurnije i stabilnije te kao takve privlače viškove štednje te imaju manje troškove financiranja. Važan je utjecaj veličine banke na smanjenje troškova financiranja iz čega proizlazi i karakter rizične strukture njezine imovine te stabilnost i sigurnost bankarskog sustava u cijelosti.

Bitno je prikazati ovisnost troškova financiranja o veličini banke, a upravo ti isti troškovi financiranja izravno su vezani sa kreditnom kvalitetom banke. Visoki troškovi financiranja u pravilu su povezani s rizičnijom imovinom banke, odnosno zbog većeg prinosa takve imovine koja pokriva te troškove financiranja.

Financijski posrednici vrše transfer financijske aktive preko tržišta u drugi vid imovine koji je atraktivniji, razmjenjuju financijsku aktivu u ime klijenata i za vlastiti račun, pružaju pomoć u kreiranju financijske aktive, prodaju financijsku aktivu drugim sudionicima, daju savjete o načinu investiranja i upravljanja portfolijom drugih sudionika na tržištu a sve radi smanjenja transakcijskih troškova, boljeg informiranja te diversifikacije rizika.

Osim glavne postavljene su i pomoćne hipoteze:

- **H1:** velike banke su sistemski značajne, nadzirane i podržavane od strane regulatornih autoriteta.

Razlikovanje apsolutne i systemske veličine bitno je i iz razloga što mala banka u apsolutnim terminima, može biti zapravo sistemski velika ukoliko se nalazi u gospodarstvu koje je malo. Spašavanje sistemski velikih banaka može stvoriti znatne fiskalne troškove (npr. putem jamstava, dokapitalizacija i potpora likvidnosti), koji mogu dovesti države na korak do dužničkog ropstva. Rizik koji banke preuzimaju stoga je bitan, posebice za regulatore, kada su banke velike u sistemskom smislu, ali ne nužno i kada su velike u apsolutnom smislu.

Veličina banaka pod povećalom je ekonomskih teoretičara zbog pojava ekonomija obujma i opsega koje nastaju kao posljedica rasta banke, a koje su temeljni pokretači težnje banaka da svojom veličinom osiguraju rast profitabilnosti poslovanja, povoljniji položaj kod regulatora, veći i stabilniji tržišni udio, kao i dodatne koristi svojim dionicima, a posebice menadžerima

- **H2:** sistemski značajne banke zbog sustava osiguranja depozita i regulatornog dijaloga pružaju veću sigurnost klijenta što uzrokuje smanjenje troškova financiranja

Izraz „prevelike da bi propale“ se dugo vremena odnosio na bankovni sektor SAD-a i imao značenje da su pojedine banke, čija je apsolutna veličina iznad neke određene granice, prevelike da bi Federalni fond za osiguranje depozita (FDIC) isplatio osigurane depozite te dopustio likvidaciju banke i time stvorio gubitke neosiguranim deponentima. Također bi FDIC u tom slučaju, bio prisiljen na posredovanje u prodaji velikih posrnutih banaka drugim bankama, kako bi zaštitio sve njihove kreditore. Do 1982. godine ustaljeno pravilo bilo je da maksimalna apsolutna veličina banke koja se može likvidirati iznosi 100 milijuna američkih dolara. Nakon propasti Penn Square National Bank, u srpnju 1982. godine, ta veličina drastično je porasla budući da je FDIC isplatio osigurane depozite i likvidirao banku koja je imala primljenih depozita u iznosu približnom 500 milijuna američkih dolara. Bila je to najveća isplata osiguranih depozita koju je FDIC do tada proveo.

Tada je fiksna granica, koja je pružala nevidljivu zaštitu neosiguranim deponentima u slučaju propasti apsolutno velike banke, nestala, te se percepcija javnosti i regulatora u pogledu banaka koje su „prevelike da bi propale“ preselila u smjeru sistemske veličine banke.

Drugi aspekt veličine banke je njezina sistemska veličina. Sistemska veličina relativna je mjera veličine banke i najčešće se u empirijskim istraživanjima mjeri odnosom veličine imovine banke i bruto domaćeg proizvoda matične države ili odnosom ukupnih obveza banke i bruto domaćeg proizvoda matične države.

Od 1980.-ih godina do danas banke, a posebice one velike, dodatno su narasle i proširile opseg aktivnosti koje obavljaju, što je dovelo do premještanja fokusa regulatora i javnosti s apsolutne veličine prema sistemskoj veličini. Financijski sustav transformiran je valom financijskih inovacija i deregulacije koji je nastao kao posljedica revolucije u informatičkim tehnologijama koja je omogućila veću dostupnost informacija, trgovinu novim vrstama imovine i dovela do produbljivanja i širenja financijskih tržišta. Financijske inovacije i deregulacija utjecali su i na strukturu samog bankovnog sustava. Banke su počele obavljati širok opseg tržišno-orijentiranih aktivnosti uz tradicionalne kreditne poslove. Rast opsega tržišno-orijentiranih aktivnosti

doveo je do značajnog rasta udjela nekamatnih prihoda u ukupnim prihodima banka kao i do pada udjela izdanih kredita u ukupnoj imovini.

U periodu nakon propasti banke Penn Square, došlo je do promjena u pogledu definiranja banaka koje su „prevelike da bi propale“. Stvorila se percepcija da su kreditori deset najvećih američkih banaka zaštićeni u slučaju insolventnosti banke.

Mjerenje sistemske važnosti banaka od posebne je važnosti za regulatore sa stajališta ocjene financijske stabilnosti i makroprudencijalne supervizije. Posebice je bitno za vrijeme kriza mjeriti sistemsku veličinu i važnost banaka kako bi se opravdale akcije spašavanja problematičnih banaka, dok je za vrijeme normalnih perioda u poslovanju potrebno provoditi superviziju i nadzor nad sistemski važnim bankama kako bi se smanjila mogućnost nastanka krize i stabilizirao financijski sustav.

- **H3:** manji troškovi financiranja dopuštaju bankama da investiraju u manje rizične imovine.

Manji troškovi podrazumijevaju konkurentnost u ponudi kredita, što podrazumijeva prednosti u alokaciji kreditnog potencijala prema kreditno sposobnim financijskim dužnicima. Dugoročno gledano, doprinos će biti u potvrdi međuodnosa između veličine banaka, njihove kreditne sposobnosti i kvalitete aktiva u kontekstu rizika. Dobiveni rezultati mogu poslužiti kao uvod u daljnja istraživanja ove problematike.

7. ZAKLJUČAK

Kreditni potencijal banke nastaje iz njezine osnovne djelatnosti prikupljanja depozita i davanja kredita. Upravo manji troškovi financiranja podrazumijevaju prednost banke u alokaciji kreditnog potencijala prema kreditno sposobnim financijskim dužnicima.

U radu su se teorijski i empirijski istražili različiti troškovi financiranja banaka u RH i njihov utjecaj na razinu poslovnog rizika. Provela se detaljnu analizu troškova financiranja banaka u odnosu na njihovu veličinu, te utjecaj na rizičnu strukturu imovine. Provela se empirijska analiza različitih troškova financiranja banaka u RH te uloga troškova financiranja u smanjenju poslovnog rizika. Analizom se objasnio mehanizam transfernih cijena, odnosno mehanizam obračuna prihoda na razini organizacijske jedinice, pojedinog proizvoda ili neke druge kategorije..

Na temelju podataka sa stranica HNB-a o iznosima kredita i potraživanja iz aktive bilance i troškovima ispravka vrijednosti i rezerviranja uočili smo da su iznosi kredita i potraživanja direktno vezani za veličinu banke, naime što je banka manja iznosi kredita i potraživanja opadaju. Također došli smo do zaključka da su veće banke spremnije na veći udio rizičnije imovine (kamatni trošak) kako bi osigurale bolji kreditni kapacitet. Trošak financiranja (kamatni trošak) ima direktan utjecaj na rizičnu strukturu imovine banke odnosno banku je nemoguće izolirati od utjecaja promjena kamatnih stopa.

Mjerenje sistemske važnosti banaka od posebne je važnosti za regulatore sa stajališta ocjene financijske stabilnosti i makroprudencijalne supervizije. Posebice je bitno za vrijeme kriza mjeriti sistemsku veličinu i važnost banaka kako bi se opravdale akcije spašavanja problematičnih banaka, dok je za vrijeme normalnih perioda u poslovanju potrebno provoditi superviziju i nadzor nad sistemski važnim bankama kako bi se smanjila mogućnost nastanka krize i stabilizirao financijski sustav. Rizik koji banke preuzimaju stoga je bitan, posebice za regulatore, kada su banke velike u sistemskom smislu, ali ne nužno i kada su velike u apsolutnom smislu zbog velikih fiskalnih troškova koji mogu nastati uslijed njihova spašavanja.

Na temelju provedene analize donesen je zaključak o prihvaćanju hipoteze da je veličina banke izravno povezana s troškovima financiranja. Velike banke kao sigurnije privlače viškove štednje te imaju manje troškove financiranja.

LITERATURA

Knjige

1. Arnott, R., Greenwald, B., Stiglitz, J. E. (1994): Information and Economic Efficiency, *Information Economics and Policy*, 6 (1), str. 77-88.
2. Brennan, M., Kraus, A.: Efficient financing under asymmetric information, *The Journal of Finance* 42 (5), str. 1225.
3. Cunliffe, J. (2014): Ending Too Big to Fail – progress to date and remaining issues, *The Barclays European Bank Capital Summit*, London
4. Ćirić, J. i Njegomir, V. (2012.), op.cit. Levine, R. (1997.), op.cit.
5. Ćurak, M. (2004.): Financijsko posredništvo osiguravajućih društava, *Svijet osiguranja*, 4, str. 45-52.
6. Čuvalo, A. (2010): Značaj rizika države u strukturi troška financiranja gospodarstva republike Hrvatske, *Ekonomski fakultet, Split*, str. 58.,59.
7. Divić, Ž. (2016): Analiza izvora financiranja banaka u Republici Hrvatskoj, *Ekonomski fakultet Split*
8. Gregurek, M., Vidaković, N. (2013): Bankarsko poslovanje, *Zagreb*
9. Greuning, H., Brajović Bratanović, S. (2006): Analiza i upravljanje bankovnim rizicima, *International Bank for Reconstruction and Development Wahington*
10. Inanoglu, H. (2013): Analyzing Bank Efficiency: Are “too-big-to-fail” Banks Efficient, *Rice University*
11. Jurman, A. (1991.): Pribavljanje izvora sredstava u hrvatskim bankama, *Zbornik Pravnog Sveučilišta Rijeka*, v. 28, br. 2.
12. Jurman, A. (2008): Financijski potencijal hrvatskih banaka, obilježja i projekcija rasta; *Ekonomski fakultet Rijeka*, UDK 336.71 (497.5)
13. Labonte, M. (2015): Systemically Important or “Too Big to Fail” Financial Institutions, *Congressional Research Service*
14. Mervar, A. (1999.): Pregled modela i metoda istraživanja gospodarskog rasta, *Privredna kretanja i ekonomska politika*, 9 (73), str. 20-61.
15. Olgić Draženović, B., Kusanović, T. i Jurić, Z. (2015.), op.cit., str. 168., 169.
16. Pojatina, D.: Dometi bankovnog posredništva, *Ekonomika misao i praksa*, God XIII, br. 1, str. 75 – 94.

17. Remer, L. (2014): The Regulations of Systematically Important Financial Institutions in the European Union Governance of the Fittest, University of Twente Westfälische Wilhelms-Universität Münster
18. Report of the Financial Stability Board to the G-20, Report of the Financial Stability Board to the G-20, 2013.
19. Rose, P. S., Hudgins, S. C. (2010): Upravljanje bankama i financijske usluge, MATE d.o.o., Zagreb
20. Sabolić, D., (2013), Industrijska organizacija I: Uvod u regulaciju i zaštitu tržišnog natjecanja, Sveučilište u Zagrebu, Fakultet elektrotehnike i računarstva
21. Sabolić, D. (2013.): Rizik i nesigurnost 1, Sveučilište u Zagrebu, Fakultet elektrotehnike i računarstva
22. Stiglitz, J. E., Greenwald, B. C: (1990): Asymmetric information and the new theory of the firm: Financial constraints and risk behaviour, American Economic Review, 80 (2), str. 160-165.
23. V. Europska središnja banka (2000.), posebno str. 9, 13 i 14.
24. Veselica, V. (2002): Kamatna i profitna stopa, Ekonomski pregled, 53 (7-8), str. 610, Internet raspoloživo na: <http://hrcak.srce.hr/28364>, preuzeto 18.7.2017.
25. Zelenika, R. (2000): Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela, Ekonomski fakultet u Rijeci, Rijeka
26. Ercegovac, R (2016): Teorija i praksa bankovnog menadžmenta, Ekonomski fakultet, Split

Internet

1. <http://www.fima-vrijednosnice.hr/default.aspx?id=133843> (pristup: 25.6.2017.)
2. <https://www.hnb.hr/documents/20182/1972383/h-fs-18-2017.pdf/93e3fd11-df03-4755-a3aa-c02fa7056b22> (pristup: 4.8.2017.)
3. <https://www.hnb.hr/temeljne-funkcije/financijska-stabilnost/uloge-i-suradnja/financijski-sustav-rh> (pristup: 29.06.2017.)
4. <http://www.hub.hr/NRS> (pristup: 17.8.2017.)
5. [http://www.moj-bankar.hr/Kazalo/E/Efektivna-kamatna-stopa-\(EKS\)](http://www.moj-bankar.hr/Kazalo/E/Efektivna-kamatna-stopa-(EKS)), (pristup: 13.7.2017.)
6. <http://www.poslovni.hr/> (pristup: 17.7.2017.)
7. <http://www.sabank.hr/> (pristup: 18.9.2017.)

8. Posrednički poslovi, <http://www.moj-bankar.hr/Kazalo/N/Neutralni-bankarski-poslovi> (pristup: 29.06.2017.)
9. <https://www.tportal.hr/media/thumbnail/w1000/81124.jpeg> (pristup: 20.09.2017.)

POPIS SLIKA I TABLICA

Tablica 1: Primjer nekoliko hrvatskih banaka i njihova ukupna imovina

Tablica 2: Iznosi kredita i potraživanja u 2016. godini za devet promatranih banaka

Tablica 3: Iznosi financijskih obveza koje se vrednuju po amortiziranom trošku, kamatnih troškova i troškova ispravka vrijednosti i rezerviranja

Tablica 4: Glavni izvori sredstava u pasivi kreditnih institucija u 2016. i 2017. godini – stanja na kraju mjeseca – domaća valuta (u kunama)

Tablica 5: Kamatni troškovi za glavne izvore sredstava u pasivi kreditnih institucija u 2016. i 2017. godini (u kunama)

Tablica 6: . Kamatne stope kreditnih institucija na kunske depozite i kredite bez valutne klauzule

Tablica 7: Kamatne stope kreditnih institucija na kunske depozite i kredite s valutnom klauzulom

Tablica 8: Kamatne stope kreditnih institucija na devizne depozite i kredite

Tablica 9: Troškovi financiranja malih, srednjih i velikih banaka

Tablica 10: Povezanost troškova financiranja malih, srednjih i velikih banaka

Tablica 11: Odstupanja od aritmetičke sredine srednjih i velikih banaka

SAŽETAK

Da bi se ublažio ili u potpunosti eliminirao učinak tržišnih nesavršenosti kao što su rizik, neugodnost, neizvjesnost, previsoka cijena transfera, nelikvidnost, koje otežavaju izravni transfer sredstava od suficitnih do deficitnih gospodarskih subjekata, potrebno je postojanje financijskih posrednika. Najpoznatiji financijski posrednik je banka, a uz nju značajne su štedne depozitne ustanove, osiguravateljeve kompanije, mirovinski fondovi, fondovi tržišta novca, investicijski fondovi zajedničkih ulaganja. Korištenje eksternih tržišnih odnosa u internom poslovanju banke naziva se interna ekonomija u čijem središtu osim kamatnih stopa je i vrednovanje efikasnosti svakog organizacijskog dijela u smislu prikupljanja kreditnog potencijala i njegovog usmjeravanja prema onim financijski subjektima kojima je potrebno uzimajući u obzir tržišni rizik i troškove regulatornog poslovanja banke. Segmentacijom pojedinačnih internih organizacijskih dijelova banke nastaju profitni centri čije je postojanje u najvećem broju slučajeva povezano s eksploatacijom interne ekonomije. Njihov temeljni zadatak jest upravljanje strukturnim rizicima koji nije podređen računovodstvenim rekalkulacijom obračuna profita te mogućim oportunitetnim gubicima.

Apsolutna veličina, prvi je aspekt mjerenja veličine banke. Mjeri se ukupnom vrijednošću njezine cjelokupne imovine koja se kod najvećih suvremenih banaka izražava u stotinama, ponekad i tisućama milijardi američkih dolara. Apsolutna veličina posebice je bitna dioničarima i vjerovnicima banke zbog tehnoloških i upravljačkih ekonomija i disekonomija obujma, ali i zbog efekta „prevelike da bi propale“. Očekivanja banaka da će biti spašene u slučaju problema u poslovanju stvaraju moralni hazard koji je posebice prisutan kod velikih banaka zbog veće vjerojatnosti da će ih država uistinu i spasiti uslijed straha od prelijevanja krize i negativnih posljedica za cjelokupni financijski i gospodarski sustav.

Empirijskim istraživanjem utvrdili smo da je veličina banke izravno povezana s troškovima financiranja, Trošak financiranja (kamatni trošak) ima direktan utjecaj na rizičnu strukturu imovine banke odnosno banku je nemoguće izolirati od utjecaja promjena kamatnih stopa.

Ključne riječi: trošak financiranja, financijski posrednik, veličina banke, rizična struktura.

SUMMARY

In order to mitigate or completely eliminate the effect of market imperfections such as risk, discomfort, uncertainty, excessive transfer prices, illiquidity, which hamper the direct transfer of funds from the surplus to the deprived business entities, there is a need for financial intermediaries. The most well-known financial intermediary is the bank, along with significant savings deposit institutions, insurance companies, pension funds, money market funds, mutual fund investment funds. The use of external market relationships in the internal business of the bank is called an internal economy in whose center other than interest rates is the evaluation of the efficiency of each organizational part in terms of collecting credit potential and its direction towards those financial entities that need to take into account the market risk and regulatory costs of the bank. Segmentation of individual internal organizational parts of the bank generates profit centers whose existence in most cases is linked to the exploitation of the internal economy. Their basic task is to manage the structural risks that are not subordinated to the accounting recalculation of the profit calculation and possible potential losses. Absolute size is the first aspect of measuring the size of a bank. It is measured by the total value of its entire property that is expressed in hundreds of thousands of dollars, sometimes thousands of US dollars, at the largest contemporary banks. Absolute size is especially important to shareholders and creditors of the bank due to technological and managerial economies and dissonomy of volume, but also because of the "overspending" effect. Expectations of banks to be rescued in case of business problems create a moral hazard that is particularly present in large banks because of the greater likelihood that the state will indeed be saved due to the fear of overcoming the crisis and the negative consequences for the overall financial and economic system.

By empirical research we found that the size of the bank is directly related to the financing costs. The cost of financing (interest expense) has a direct impact on the risk structure of the bank's assets, ie the bank is impossible to isolate from the influence of interest rate changes.

Key words: cost of financing, financial intermediary, bank size, risk structure

